

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Bakalářská práce

**Osobnost Zdeňka Hofbauera a plzeňské divadlo
po 2. světové válce**

Aneta Waldsteinová

Plzeň 2015

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Katedra filozofie

Studijní program Humanitní studia

Studijní obor Humanistika

Bakalářská práce

**Osobnost Zdeňka Hofbauera a plzeňské divadlo
po 2. světové válce**

Aneta Waldsteinová

Vedoucí práce:

Mgr. Daniela Blahutková, Ph.D.

Katedra filozofie

Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni

Plzeň 2015

Prohlašuji, že jsem práci zpracovala samostatně a použila jen uvedených pramenů a literatury.

Plzeň, duben 2015

.....

Děkuji Mgr. Daniele Blahutkové, Ph.D., vedoucí bakalářské práce, za cenné rady poskytované v rámci konzultací. Dále děkuji pracovníkům archivu Divadla J. K. Tyla, Státního oblastního archivu v Plzni a archivu Národního divadla v Praze za ochotu při vyhledávání archivních materiálů.

OBSAH

1. ÚVOD.....	7
2. VLIV POLITICKÉHO REŽIMU NA ČESKÉ DIVADELNICTVÍ PO 2. SVĚTOVÉ VÁLCE	9
2.1. KULTURNÍ POLITIKA V LETECH 1945 – 1948.....	9
2.2. ČESKÉ DIVADELNICTVÍ V LETECH 1945 - 1948	10
2.3. DRAMATICKÁ TVORBA V LETECH 1945-1948	14
2.3.1. <i>Dramatická reflexe války</i>	14
2.3.2. <i>Historické drama</i>	14
2.3.3. <i>Politická satira</i>	15
2.4. KULTURNÍ POLITIKA PO ROCE 1948	15
2.5. ČESKÉ DIVADELNICTVÍ PO ROCE 1948	17
2.6. DRAMATICKÁ TVORBA V LETECH 1948-1953	21
2.6.1. <i>Budovatelská dramatika</i>	21
2.6.2. <i>Historická dramatika</i>	22
2.7. SOCIALISTICKÝ REALISMUS	23
3. OSOBNOST ZDEŇKA HOFBAUERA.....	25
3.1. DIVADELNÍ POČÁTKY ZDEŇKA HOFBAUERA	25
3.2. METODY DIVADELNÍ PRÁCE ZDEŇKA HOFBAUERA.....	26
3.3. ROZHLASOVÁ A FILMOVÁ ČINNOST ZDEŇKA HOFBAUERA	27
3.4. ZDENĚK HOFBAUER V NÁRODNÍM DIVADLE.....	28
3.5. ÚMRTÍ ZDEŇKA HOFBAUERA	28
3.6. VZPOMÍNKY SOUČASNÍKŮ ZDEŇKA HOFBAUERA	29
4. UMĚLECKÁ ČINNOST ZDEŇKA HOFBAUERA V PLZEŇSKÉM DIVADLE PO 2. SVĚTOVÉ VÁLCE.....	31
4.1. PLZEŇSKÉ DIVADLO V ROCE 1945.....	31
4.2. PLZEŇSKÉ DIVADLO PO ROCE 1948.....	32
4.3. DIVADELNÍ SEZÓNY V LETECH 1948 – 1953.....	34
4.3.1. <i>Premiéry ve třech sezónách od roku 1948 do 1951</i>	34
4.3.2. <i>Zpráva o připravovaném repertoáru pro sezónu 1951/1952</i>	34
4.3.3. <i>Sezóna 1952/1953</i>	36

4.3.4. <i>Návrh na pojmenování budovy Velkého divadla v Plzni „Divadlem J. K. Tyla“</i>	37
4.5. REŽISÉR ZDENĚK HOFBAUER.....	38
4.5.1. <i>Macbeth</i>	38
4.5.2. <i>Hráči</i>	39
4.6. ZHODNOCENÍ UMĚLECKÉ PRÁCE PLZEŇSKÝCH DIVADEL OD ROKU 1945 DO ROKU 1949	40
4.7. ZPRÁVA O IDEOVĚ-POLITICKÉ ČINNOSTI DIVADLA V PLZNI	41
4.8. VÝZNAMNÉ OSOBNOSTI PLZEŇSKÉHO DIVADLA V DOBĚ PŮSOBNÍ ZDEŇKA HOFBAUERA	43
4.8.1. <i>Výtvarník Antonín Calta</i>	43
4.8.2. <i>Režisér Miloslav Stehlík</i>	43
5. ZÁVĚR	45
6. SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A ZDROJŮ	47
6.1. LITERATURA	47
6.2. ARCHIVNÍ PRAMENY	48
6.3. ČLÁNKY V TISKU	49
6.4. ELEKTRONICKÉ ZDROJE	49
7. SUMMARY	50
8. PŘÍLOHY	51
8. 1. TEXTOVÉ PŘÍLOHY	51
8. 2. OBRÁZKOVÉ PŘÍLOHY	53

1. Úvod

Léta po konci druhé světové války znamenala významný převrat v oblasti politické, ekonomické a v neposlední řadě také oblasti umělecké. Po kulturním útlumu ve válečných letech přišlo období nadšení ze svobody a snahy o budování nové společnosti. Nový umělecký styl socialistický realismus se začal projevovat ve všech oblastech - literatuře, výtvarném umění, hudební tvorbě, architektuře, divadelním umění, filmové tvorbě, atd.

Levicově orientovaní umělci považovali za svůj úkol podílet se na budování nové společnosti a socialistického zřízení. Po roce 1948 se nástrojem šíření nové ideologie staly především literatura a divadlo. Plzeňské divadlo ve své historii vždy plnilo zásadní úlohu ve společenském vývoji a odráželo revoluční změny. Vyvíjelo se od konce 18. století vždy současně s celkovým vývojem českého divadla.

Ve své bakalářské práci se budu zabývat dopadem změn společnosti na plzeňské divadlo, a to především v osobě Zdeňka Hofbauera. Cílem je vyhodnotit umělecké i politické aspekty Hofbauerova působení a jeho pojetí socialistického realismu. Daná problematika není z historického hlediska dobře zmapovaná a bude třeba vycházet z dobového tisku a archivních materiálů.

V první části práce se budu věnovat charakteristice historického období 1945 - 1953 a vývojem kulturní politiky v tehdejší Československu. Na základě studia odborné literatury je mým záměrem dospět ke komplexnímu pohledu na situaci českého divadelnictví. Období od osvobození do únorového převratu v roce 1948 odráželo v divadle poválečné budovatelské nadšení, bylo charakterizováno optimismem ze znovuotevření divadel, snahou vytvořit dramatické dílo pro všechny lidi, nástupem nové generace a výraznou změnou divadelního repertoáru. Po roce 1948 bylo úkolem divadla vychovávat své diváky v duchu socialistické ideologie, uvádět budovatelské hry.

Ve druhé části práce budu vycházet z archivních materiálů a dostupné literatury tak, abych vytvořila obraz umělecké osobnosti Zdeňka Hofbauera a jeho působení v oblasti divadelního umění, v tvorbě rozhlasové a filmové.

V poslední části se budu zabývat chronologickým popisem umělecké činnosti Zdeňka Hofbauera v době jeho působení v plzeňském divadle s důrazem na období, kdy byl uměleckým ředitelem (1948 - 1953). Budu vycházet ze studia archivních materiálů v archivu Divadla J. K. Tyla, Státního oblastního archivu v Plzni a archivu Národního divadla v Praze.

2. Vliv politického režimu na české divadelnictví po 2. světové válce

2.1. Kulturní politika v letech 1945 – 1948

Po válce v letech 1945 – 1948 Československo usilovalo o konsolidaci vnitřních záležitostí. Z hlediska zahraniční politiky se otevřela otázka, zda patřit do západní Evropy či být součástí sovětského impéria. Stejně jako v politickém životě, tak i v kultuře se objevily dvě představy, z nichž jedna byla založena na demokratických principech první republiky a druhá na proklamaci socialistické revoluce. Značná část obyvatelstva však sdílela sympatie k SSSR.¹

V období po druhé světové válce usilovala Komunistická strana Československa o mocenský převrat. Jak formuluje Alexej Kusák, snažila se zmocnit kultury jako nástroje své vnitřní politiky, protože kultura byla vždy zdrojem mravních, jazykových a estetických hodnot národa. Záměrem kulturní politiky komunistické strany bylo využít kulturní hodnoty a jejich tvůrce k propagaci svých mocenských cílů. KSČ vytvářela dojem toho, že její politika je spojená s národními dějinami, a proto zdůrazňovala především myšlenky slovanství, husitství, národního obrození a dalších národních tradic.² Nejdůležitější z nich byly myšlenky slovanství, které bylo možné využít ve prospěch komunistické strany v přirovnávání k sovětské politice, o které však českoslovenští občané měli vlivem KSČ zkreslené informace.³ Myšlenky husitství a národního obrození pak sloužily komunistické straně k návaznosti na tradice českého a slovenského nacionalismu, který se projevoval například v dílech J. K. Tyla, Jana Nerudy, Boženy Němcové či Bedřicha Smetany. Snaha komunistické kulturní politiky byla tedy v první řadě přesvědčit obyvatelstvo, že KSČ je pokračovatelem národně-obrozeneckých tradic a dále skloubit českou kulturní politiku se sovětskou politikou.⁴

¹ PŮMĚRL, Jan. *České divadlo na rozcestí. (1945-1948)*. In: *Česká divadelní kultura 1945-1989 v datech a souvislostech*. Praha: Divadelní ústav, 1995, s. 19.

² KUSÁK, Alexej. *Kultura a politika v Československu 1945-1956*. 1. vyd. Praha: Torst, 1998, s. 143-145.

³ KUSÁK, Alexej. *Kultura a politika v Československu 1945-1956*, s. 147-152.

⁴ KUSÁK, Alexej. *Kultura a politika v Československu 1945-1956*, s. 155-156.

Součástí poválečné ideologie byla etatizace kulturních zařízení. Odpor byl kladen především ze strany ministerstva školství a osvěty v letech 1946-1948, v čele s dr. Jaroslavem Stránským, a to v oblasti divadelnictví, tisku, školství a hudební činnosti. Podle Jaroslava Stránského měla být kulturní politika zaměřena čistě na duchovní podstatu kultury, nikoli na její materiální zajištění. Jinak se však etatizace velkého odporu nedočkala vzhledem k tomu, že byla kultura v Československu považována za národní instituci, proto její zákonné znárodnění nebudilo pochybnosti.⁵

Komunistická strana Československa po osvobození v roce 1945 využila kulturní pracovníky pro propagaci své představy cesty k socialismu. I díky tomu zdárně došla k volebnímu vítězství v květnu 1946. Kulturní politika byla tedy součástí politické taktiky KSČ v době poválečné mocenské nejistoty.⁶

2.2. České divadelnictví v letech 1945 - 1948

Po druhé světové válce získalo divadlo nový úkol, a tím bylo zprostředkování idejí nového společenského řádu svou uměleckou činností. Divadlo už nebylo určeno jen pro tradiční vrstvy lidí, nýbrž mělo být zpřístupněno širokým lidovým vrstvám.⁷ V divadelní praxi pak bylo zřejmé, že komunisté zpřístupněním divadla chtěli dosáhnout třídní a sociální přestavby celé české společnosti.⁸

Po osvobození obnovila činnost téměř všechna česká divadla nevyjímaje ta, která byla zavřena německými okupanty. Při zahájení byly inscenovány slavnostní opery Bedřicha Smetany či Antonína Dvořáka, dále například Jiráskova *Lucerna* či pásma poezie. Zároveň s obnovou divadel docházelo i k zakládání nových souborů v budovách a sálech, které do revoluce patřily německým institucím.⁹

⁵ KUSÁK, Alexej. *Kultura a politika v Československu 1945-1956*, s. 187-190.

⁶ KUSÁK, Alexej. *Kultura a politika v Československu 1945-1956*, s. 226.

⁷ PROCHÁZKA, Jan. *Cesta plzeňské činohry za socialistickým divadlem /1945 – 1965/*. In: *Sto let českého divadla v Plzni*. 1. vyd. Plzeň: Západočeské nakladatelství, 1965, s. 53.

⁸ PŮMERL, Jan. *České divadlo na rozcestí. (1945-1948)*. In: *Česká divadelní kultura 1945-1989 v datech a souvislostech*, s. 22.

⁹ PŮMERL, Jan. *České divadlo na rozcestí. (1945-1948)*. In: *Česká divadelní kultura 1945-1989 v datech a souvislostech*, s. 19.

Po válce převládaly v českém divadelnictví levicové postoje a velice významné postavení měli stoupenci tzv. divadelní revoluce.¹⁰ V dubnu 1945 byla založena Revoluční odborová rada divadelníků (RORD), kterou vedl architekt a výtvarník ing. Miroslav Kouřil.¹¹ Ještě za okupace vypracoval ing. Kouřil se spolupracovníky Generální projekt poválečné přestavby československého divadelnictví, ve kterém byla navržena osnova divadelního zákona, která vycházela ze „*sovětského dekretu o znárodnění divadel z 26. srpna 1919*“. Dalším projektem RORD bylo Memorandum o řešení otázky českého divadelnictví v nové Československé republice.¹² Ve svých projektech RORD formulovala nové zásady divadelnictví, podle kterých nemělo být s divadelnictvím nakládáno jako se zbožím, divadla měla být prohlášena za veřejné ústavy pod kontrolou jediné instituce, a to ministerstva školství a osvěty, dále ustanovit pevné umělecké soubory, znemožnit obchodní soutěžení souborů a naopak podpořit soutěž uměleckou.¹³ Ihned po květnovém osvobození zveřejnilo RORD návrhy vypracované již v ilegalitě, a tím bylo zahájeno jednání vedoucí k zestátnění divadel.¹⁴

Jak uvádí Jindřich Černý, tato představa „nového divadla“ podle RORD byla inspirována E. F. Burianem¹⁵. Podle Burianova návrhu měl být snížen počet divadel i divadelních umělců. Česká divadla měla spadat do zřízených družstev kontrolovaných státem, přičemž československá vláda by dosazovala do vedoucích funkcí českých divadel tzv. umělecké ředitele. Dalším návrhem bylo zřízení dramaturgické centrály dohlížející na dramaturgický plán, který by vyhovoval vládnímu programu. V každém městě by měla fungovat odbočka dramaturgického centra zabývající se krajovými

¹⁰ JANOUŠEK, Pavel et al (eds). *Přehledné dějiny české literatury 1945-1989*. 1. vyd. Praha: Academia, 2012, s. 69.

¹¹ PŮMERL, Jan. *České divadlo na rozcestí. (1945-1948)*. In: *Česká divadelní kultura 1945-1989 v datech a souvislostech*, s. 20.

¹² PŮMERL, Jan. *České divadlo na rozcestí. (1945-1948)*. In: *Česká divadelní kultura 1945-1989 v datech a souvislostech*, s. 20.

¹³ ČERNÝ, Jindřich. *Osudy českého divadla po druhé světové válce: Divadlo a společnost 1945 – 1955*. 1. vyd. Praha: Academia, 2007, s. 18.

¹⁴ PŮMERL, Jan. *České divadlo na rozcestí. (1945-1948)*. In: *Česká divadelní kultura 1945-1989 v datech a souvislostech*, s. 20.

¹⁵ Emil František Burian (1904 – 1959) byl herec, režisér a hudební skladatel. V roce 1933 založil a vedl divadlo D 34-41 do roku 1941, kdy byl zatčen a po dobu války vězněn v koncentračních táborech. Po válce se zapojil do proměny divadelnictví a opět se stal ředitelem D 46 a kulturně-politickým publicistou. Po únoru 1948 byla také členem kulturního výboru NS a DDR. Srv. KNAPÍK, J. *Kdo byl kdo v naší kulturní politice 1948 – 1953*. 1. vyd. Praha: Libri, 2002, s. 61-62.

zvláštnostmi. Na základě těchto regionálních odlišností měli být také diváci rozděleni do zájmových skupin.¹⁶

Ministerstvo školství a osvěty vydalo 6. června 1945 výnos o zrušení divadelních koncesí a produkčních licencí a tím ukončilo etapu divadelní revoluce. Dále se na základě legislativních opatření utvářel systém státně řízených divadel prosazovaný komunistickými divadelníky.¹⁷ Ministr školství a osvěty Zdeněk Nejedlý svým výnosem 13. června 1945 založil Divadelní radu, která sloužila jako „*umělecký a kulturně politický poradní sbor pro základní otázky v divadelnictví*“. Jejími členy byl předseda Jaroslav Kvapil, E. F. Burian, Jiří Kroha, Josef Träger, Jan Kopecký, Stanislav Neumann, Miroslav Kouřil, Jan Škoda a Jiří Kupka. I přes hlavní pozici J. Kvapila měl v této radě významné postavení M. Kouřil. Divadelní rada vytvořila plán rozmístění stálých českých divadel a dále vypracovala návrh vhodných kandidátů, kteří by mohli být jmenováni do funkce uměleckých šéfů a ředitelů divadel. Z tohoto seznamu poté byli vybráni ministrem Zdeňkem Nejedlým.¹⁸ Na základě této „*organizační úpravy divadelnictví a zásad umělecké práce a řízení divadel*“ ze stran Divadelní rady a ministerstva školství a osvěty byla 1. září 1945 zahájena první řádná poválečná divadelní sezóna.¹⁹

Divadla již nesměla být provozována jako soukromý podnik, ale spadala buď přímo pod státní moc, nebo byla spravována regionálními a městskými úřady. Podle návrhu Divadelní rady bylo realizováno rozložení stálých profesionálních divadel, a to zahrnovalo i řešení oblastního a krajového divadelnictví.²⁰ V rámci přeměny divadelnictví byla 27. října 1945 založena vysoká umělecká škola Akademie múzických umění se čtyřmi fakultami: hudební, dramatickou, taneční a filmovou.²¹

¹⁶ ČERNÝ, Jindřich. *Osudy českého divadla po druhé světové válce*, s. 15-16.

¹⁷ PŮMERL, Jan. *České divadlo na rozcestí. (1945-1948)*. In: *Česká divadelní kultura 1945-1989 v datech a souvislostech*, s. 20.

¹⁸ ČERNÝ, Jindřich. *Osudy českého divadla po druhé světové válce*, s. 20.

¹⁹ PŮMERL, Jan. *České divadlo na rozcestí. (1945-1948)*. In: *Česká divadelní kultura 1945-1989 v datech a souvislostech*, s. 20.

²⁰ PŮMERL, Jan. *České divadlo na rozcestí. (1945-1948)*. In: *Česká divadelní kultura 1945-1989 v datech a souvislostech*, s. 20.

²¹ ČERNÝ, Jindřich. *Osudy českého divadla po druhé světové válce*, s. 23.

Poválečná dramaturgie jednotlivých divadel musela vyhovovat společensko-politickým podmínkám a byla tedy tvůrčí politickou činností. Z klasického repertoáru byl uváděn například Alois Jirásek, Josef Kajetán Tyl či Bedřich Smetana. Dále většina činoherních divadel uváděla díla vlastenecká, protiválečná a revolucionářská. Znovu byla uvedena protiválečná díla, jež byla během okupace zakázána, a to například Čapkova *Bílá nemoc* či *Matka*. Z cizí tvorby pak bylo uvedeno *Vzbouření na vsi* od Lope de Vegy či *14. července* Romaina Rollanda. Významný byl také repertoár sovětský, do kterého byly zasazeny válečné hry jako například *Ruští lidé* od K. Simonova a *Daleká cesta* od A. Arbuzova. Především však byly uváděny hry ruské klasiky a to díla A. N. Ostrovského a M. Gorkého.²²

V roce 1946 se stal ministrem školství a osvěty národní socialista Jaroslav Stránský, který nebyl zatížen ideologickým přístupem k problémům a české divadlo považoval za svobodnou entitu, nikoli za nástroj mocenského boje. Při ministerstvu informací byl zřízen Distribuční sbor dramaturgů (DSD), který chtěl získat kontrolu nad repertoárem divadel. Ještě před výměnou ministrů školství a osvěty se v červnu 1946 sešel Václav Kopecký se Zdeňkem Nejedlým a společně přeměnili Distribuční sbor dramaturgů na Státní dramaturgickou komisi, která získala pravomoc zakazovat hry umělecky či politicky nevhodné na stálých i ochotnických scénách. Dále mohla kontrolovat během repríz, zda je zachováván povolený text, dokonce také ovlivňovala vydávání divadelních časopisů a programů. Zásahem nového ministra školství a osvěty Jaroslava Stránského byla ukončena činnost Státní dramaturgické komise i původního Distribučního sboru dramaturgů.²³

V následujícím období se strhl spor o znění připravovaného divadelního zákona. Komunisté prosazovali svůj divadelní zákon, pomocí kterého chtěli české divadelnictví dostat do svého vlivu, a tím stvrdit zestátnění divadel. Oproti tomu vydal na začátku roku 1947 ministr školství a osvěty Jaroslav Stránský novou verzi zákona, která připouštěla i soukromé divadelní podnikání. Proti této podobě zákona se postavila divadelní komise při ÚV KSČ. Tento boj byl uzavřen až po únorovém puči,

²² PÖMERL, Jan. *České divadlo na rozcestí. (1945-1948)*. In: *Česká divadelní kultura 1945-1989 v datech a souvislostech*, s. 23.

²³ ČERNÝ, Jindřich. *Osudy českého divadla po druhé světové válce*, s. 68.

kdy komunisté předložili svoji verzi zákona Národnímu shromáždění na schválení a již 20. března 1948 byl Divadelní zákon přijat.²⁴

2.3. Dramatická tvorba v letech 1945-1948

2.3.1. Dramatická reflexe války

Osvobození, jež přinesl rok 1945, silně ovlivnilo dramatickou tvorbu. Vznikající dramata reflektovala především válku. Hry přímo dokumentovaly svědectví například z koncentračního tábora jako drama *Nenapravitelní* (1946) od Jarmily Svaté nebo hra *Oblak a valčík* (1948), ve které autor Ferdinand Peroutka vyobrazil všední situace ve válečné době. Náměty vznikaly spontánně, reagovaly na nedávná těžká období a neskrývaly v sobě žádný ideologický podtext.²⁵

Česká poválečná dramatika se často zaměřovala na život žen čelících válce jako například hra *Rukopis času* (1945) od Františka Němečka nebo *Vesnice žen* (1945), ve které Alfréd Radok popisuje příběh vesnické listonošky, která kvůli mstě a touze po moci začne sloužit nepříteli.²⁶ Významnou hrou, která válečný obsah skryla do pohádkového příběhu, byly *Hrátky s čertem* (1945) Jana Drdy.²⁷

2.3.2. Historické drama

Také historické drama v poválečné době se zabývalo tematikou okupace a násilí jako například hra Edmonda Konráda *Skřivan a smršť* (1946). Dále dramata zobrazovala významné historické osobnosti. Nejčastěji se zabývala zpracováním života a osudu Jana Husa. Edmond Konrád napsal hru o Husových studiích s názvem *Student Jan* (1948) a o sklonku Husova života napsal Ota Šafránek hru *Červencová noc* (1948).²⁸

²⁴ PŮMĚRL, Jan. *České divadlo na rozcestí. (1945-1948)*. In: *Česká divadelní kultura 1945-1989 v datech a souvislostech*, s. 30-31.

²⁵ JANOUŠEK, Pavel et al. (eds). *Přehledné dějiny české literatury 1945-1989*, s. 70-71.

²⁶ JANOUŠEK, Pavel et al. (eds). *Přehledné dějiny české literatury 1945-1989*, s. 72.

²⁷ JANOUŠEK, Pavel et al. (eds). *Přehledné dějiny české literatury 1945-1989*, s. 71.

²⁸ JANOUŠEK, Pavel et al. (eds). *Přehledné dějiny české literatury 1945-1989*, s. 73-74.

Významnou tematikou poválečného dramatu byla lidová hnutí, revoluce a vzpoury jako například ve hře Miloše Václava Kratochvíla *České jaro* (1948) nebo Franka Tetauera *Kotorští námořníci* (1948).²⁹

2.3.3. Politická satira

Politická satira se skládala z písniček, dialogů či improvizovaných scének, které reagovaly na aktuální politické dění. Jednotlivé hry spojovala komika a zesměšnění okupační a poválečné reality. Na satirických textech se často podílelo několik autorů. Soubor, ve kterém se realizovali Josef Kainar, Václav Lacina, Zbyněk Vavřín a další, napsal hry *Cirkus Plechový* (1946), *Zvláštní vydání* (1946) a *Cabarett Trapas* (1947).³⁰

2.4. Kulturní politika po roce 1948

Zatímco se Komunistická strana Československa v letech 1945 - 1948 pomocí kultury pokoušela prosazovat své politické cíle, v následujícím období od roku 1948 se pak kultura měnila na nástroj pro převýchovu obyvatelstva.³¹ V době, kdy česká kultura vstupovala do éry komunistického režimu, určoval první změny mocenský aparát, kulturní ministerstva a stranické instituce. V této době se zatím ještě neuplatňovaly principy nové kulturní politiky naplno. Na podzim roku 1948 vedení KSČ měnilo systém kulturní politiky podle sovětského vzoru. Umění mělo zaručit propagaci režimu a šíření ideologicky definované kultury.³²

Dne 25. února 1948 byla ve Svobodných novinách zveřejněna výzva „*Kupředu, zpátky ni krok!*“, která se dále šířila v tisku. Tato výzva měla vést k legitimizaci politických opatření. Byla určena kulturním a uměleckým pracovníkům, aby se podíleli

²⁹ JANOUŠEK, Pavel et al. (eds). *Přehledné dějiny české literatury 1945-1989*, s. 74.

³⁰ JANOUŠEK, Pavel et al. (eds). *Přehledné dějiny české literatury 1945-1989*, s. 76.

³¹ KUSÁK, Alexej. *Kultura a politika v Československu 1945-1956*, s. 229.

³² KNAPÍK, Jiří. *V zajetí moci: kulturní politika, její systém a aktéři 1948-1956*. 1. vyd. Praha: Libri, 2006, s. 96-97.

na spolupráci s akčními výbory Národní fronty³³, které fungovaly ve všech kulturních organizacích.³⁴ Akčními výbory si nastupující režim zajišťoval kontrolu kulturních institucí. V první řadě byli vyloučeni odpůrci komunistické strany z veřejného života, především z divadel, rozhlasu a novin.³⁵ Akční výbory tedy třídily členy uměleckých organizací, dále také redukovaly počet kulturních spolků a rušily kulturní periodika z protikomunistických a úsporných důvodů. Na základě působení akčních výborů se kulturní sféra uspořádala a začala se formovat oficiálně uznávaná kulturní obec orientovaná komunisticky.³⁶ Divadelním akčním výborům byl nadřazen Ústřední akční výbor divadelníků, jemuž předsedal Václav Vydra ml.³⁷

Podle Jiřího Knapíka do kulturní politiky Československa zásadně zasahovalo Ministerstvo informací již po roce 1945. V jeho čele stál přední představitel KSČ Václav Kopecký. Tento hlavní stranický ideolog povolal do vedoucích funkcí jednotlivých kulturních institucí komunistické umělce. Do čela ministerstva školství a osvěty, které se v říjnu 1948 přejmenovalo na ministerstvo školství, věd a umění, byl postaven opět Zdeněk Nejedlý, jenž se významně angažoval v divadelní politice. Dále se na formování kulturní politiky podílelo Kulturní a propagační oddělení („kultprop“) v čele s žurnalistou Gustavem Barešem, který dohlížel v tisku například na Rudé právo či Tvorbu.³⁸

³³ Akční výbory Národní fronty vznikaly po únoru 1948 na výzvu Klementa Gottwalda. Tyto mocensko-politické orgány svým působením zajišťovaly většinové zastoupení komunistů ve všech mocenských orgánech i společenských organizacích.

Srv. Akční výbory Národní fronty [online]. *Totalita.cz* [cit. 24. 3. 2015]. Dostupné z: <http://www.totalita.cz/vysvetlivky/akcni.php>

Národní fronta byla ustavena v Moskvě roku 1945 a měla sjednotit národ v poválečném Československu. Fungovala jako sdružení politických stran, avšak později začala být zneužívána KSČ. Od únorového převratu 1948 až doku 1990 byla nástrojem totalitního politického systému KSČ.

Srv. Národní fronta Čechů a Slováků [online]. *Totalita.cz* [cit. 24. 3. 2015]. Dostupné z: <http://www.totalita.cz/vysvetlivky/nf.php>

³⁴ KNAPÍK, Jiří. *V zajetí moci*, s. 19.

³⁵ KNAPÍK, Jiří. *V zajetí moci*, s. 20.

³⁶ KNAPÍK, Jiří. *V zajetí moci*, s. 21-22.

³⁷ KNAPÍK, Jiří. *V zajetí moci*, s. 19.

³⁸ KNAPÍK, Jiří. *V zajetí moci*, s. 23-25.

Významné postavení získal v roce 1948 také Svaz zaměstnanců umělecké a kulturní služby (SZUKS), který fungoval od března 1946 a v roce 1948 se podílel na vzniku nového systému kulturní politiky. Tajemník SZKUS Valtr Feldstein³⁹ zastával názor, že kultura a umění plní zásadní funkci, a to urychlit cestu k socialismu. Umělci měli být propagátory zásad socialismu. V této době byla kulturní politika směřována především k zájmům dělníků. Vkus dělníků jako příjemců kulturních hodnot se stal normou určující kvality uměleckého díla. V rámci polidšťování divadla vznikaly dělnické poroty.⁴⁰

Všechna dramatická díla musela být přehodnocena dle nových ideologických kritérií a následně bylo rozhodnuto, která díla splňují požadavky a mohou být uváděna k prospěchu českého národa.⁴¹

2.5. České divadelnictví po roce 1948

Od roku 1948 se české divadlo stalo závislé na politice a ideologii komunistického režimu. Počátky vstupování komunistické ideologie do českého divadla podporovali mnozí divadelníci, a tak bylo moci umožněno ovládnout divadelnictví a začít jej využívat pro převýchovu národa.⁴²

Divadelní zákon, přijatý 20. března 1948 Národním shromážděním, vymezil postavení a funkci divadla ve společnosti.⁴³ Zákon vstoupil v platnost 1. dubna 1948, a tím připadlo státu právo zřizovat, spravovat a kontrolovat česká divadla, ale také povinnost dbát na divadelní výchovu národa. Postupně pak všechna divadla připadla pod orgány státní správy, ať už přímo ministerstva nebo krajské národní

³⁹ Valtr Feldstein (1911 – 1970) byl překladatel a televizní teoretik. Během války byl vězněn v koncentračním táboře. Po válce se stal tajemníkem Kulturní komise ÚRO, dále členem Kulturní rady UV KSČ, tajemníkem DDR a později přednostou odboru umění MŠVU. Srv. KNAPÍK, J. *Kdo byl kdo v naší kulturní politice 1948-1953*, s. 79.

⁴⁰ KNAPÍK, Jiří. *V zajetí moci*, s. 29-39.

⁴¹ PŮMERL, Jan. *České divadlo na rozcestí. (1945-1948)*. In: *Česká divadelní kultura 1945-1989 v datech a souvislostech*, s. 36.

⁴² PŮMERL, Jan. *České divadlo na rozcestí. (1945-1948)*. In: *Česká divadelní kultura 1945-1989 v datech a souvislostech*, s. 34.

⁴³ PŮMERL, Jan. *České divadlo na rozcestí. (1945-1948)*. In: *Česká divadelní kultura 1945-1989 v datech a souvislostech*, s. 34.

výbory.⁴⁴ Správa českého divadla byla svěřena ministerstvu školství a osvěty (MŠO) opět pod vedením Zdeňka Nejedlého a ideologický dozor nad divadelnictvím připadl ministerstvu informací a osvěty (MIO) řízené Václavem Kopeckým. Dále byly zřízeny poradní orgány pro věci divadelní, a tím byla Divadelní a dramaturgická rada (DDR) při MŠO a Divadelně propagační komise (DPK) při MIO.⁴⁵ Obě tyto instituce zasedaly společně a v jejich čele stál ing. Miroslav Kouřil, který se později stal šéfem Kulturního a propagačního oddělení sekretariátu ÚV KSČ.⁴⁶ DDR a DPK absolvovaly zasedání, na kterých byla předmětem jednání decentralizace divadelnictví. V rámci toho byly zrušeny pražské scény, které nevyhovovaly svým repertoárem a naopak vznikaly v menších městech stálé divadelní soubory.⁴⁷ Kromě provozních záležitostí zasahovaly DDR a DPK také do dramaturgických otázek, personálních změn i praktických problémů ohledně garderoby a techniky.⁴⁸

Dalším významným krokem v reorganizaci divadelnictví po roce 1948 bylo přeobsazení všech vedoucích funkcí, do kterých museli být dosazeni výhradně komunisté. Z hlediska výchovné funkce divadla muselo dojít k rozšíření stálých souborů i do menších měst a tam, kde stálé soubory nesídlily, pravidelně dojížděla oblastní divadla na zájezdy. Oproti nárůstu divadel v malých městech byl počet divadel v Praze redukován.⁴⁹ V Praze se rušily kabaretní scény a divadla jako například Činohra 5. května, Studio Národního divadla, Divadlo satiry a další. Nově vznikající soubory se objevily v například Táboře, Písku, Kolíně či Trutnově.⁵⁰ Tato změna divadelní sítě ze strany provozovatelských orgánů byla ukončena roku 1950 a další přeměny z hlediska divadelníků samotných byly nemožné.⁵¹

⁴⁴ JANOUŠEK, Pavel et al. (eds). *Přehledné dějiny české literatury 1945-1989*, s. 161.

⁴⁵ PŮMERL, Jan. *České divadlo na rozcestí. (1945-1948)*. In: *Česká divadelní kultura 1945-1989 v datech a souvislostech*, s. 34-35.

⁴⁶ ČERNÝ, Jindřich. *Osudy českého divadla po druhé světové válce*, s. 150.

⁴⁷ KNAPÍK, Jiří. *V zajetí moci*, s. 36-37.

⁴⁸ PŮMERL, Jan. *České divadlo na rozcestí. (1945-1948)*. In: *Česká divadelní kultura 1945-1989 v datech a souvislostech*, s. 36.

⁴⁹ PŮMERL, Jan. *České divadlo na rozcestí. (1945-1948)*. In: *Česká divadelní kultura 1945-1989 v datech a souvislostech*, s. 35.

⁵⁰ JANOUŠEK, Pavel et al. (eds). *Přehledné dějiny české literatury 1945-1989*, s. 161.

⁵¹ PŮMERL, Jan. *České divadlo na rozcestí. (1945-1948)*. In: *Česká divadelní kultura 1945-1989 v datech a souvislostech*, s. 35.

Divadelníci, kteří tvořili Divadelní a dramaturgickou radu přijali na bratislavské konferenci v lednu 1949 zásady výběru her do repertoáru všech divadel podle kulturně-politických kritérií.⁵² Dramatická tvorba byla rozdělena do pěti skupin:

1. původní české a slovenské hry se současnou či aktuální historickou tematikou;
2. přehodnocené dramatické dědictví české a slovenské tvorby;
3. sovětské hry a současná tvorba národů lidových demokracií;
4. ruská klasická dramata, klasická dramata národů lidových demokracií a klasická dramata západní a jižní Evropy;
5. vybrané pokrokové hry západních autorů.

DDR dále doporučila, v jakém poměru by měly být zastoupeny hry uvedených skupin v repertoáru každé sezóny. Největší zastoupení měly mít sovětské hry, díla lidových demokracií a původní tvorba. Světová klasická tvorba by pak měla program divadel jen doplňovat. Žánry jako psychologické drama, satira či groteska vymizely z repertoárů československých divadel. DDR dokonce navrhovala divadlům v jednotlivých regionech, na jakou tvorbu by se měly především zaměřit, a vymezila model, podle kterého měly vznikat hry nové, aby vyhovovaly požadavkům komunistické ideologie. Všechny ideologické koncepce, zásady a důležitá ustanovení Divadelní a dramaturgické rady byly zveřejněny v měsíčníku *Divadlo*, jehož šéfredaktorem se stal ing. Miroslav Kouřil.⁵³

V praktické dramaturgii byla odmítnuta díla našemu národu cizí a zaměřila se jen na díla, která reprezentovala demokratickou a lidovou linii českého umění. V činohře byl kladen důraz na díla Josefa Kajetána Tyla a Aloise Jiráska a v opeře na tvorbu Bedřicha Smetany. Ve zmíněných dílech bylo zprostředkované chápání „lidovosti“ a „realističnosti“. Jiráskova tvorba navíc interpretovala české dějiny. V činohře se dále objevovaly hry Ladislava Stroupežnického, Gabriely Preissové a bratří Mrštíků. Za politicky nevhodné byly označeny například hry bratří Čapků,

⁵² JANOUŠEK, Pavel et al. (eds). *Přehledné dějiny české literatury 1945-1989*, s. 161.

⁵³ PŮMĚRL, Jan. *České divadlo na rozcestí. (1945-1948)*. In: *Česká divadelní kultura 1945-1989 v datech a souvislostech*, s. 37.

Viktora Dyka či Jaroslava Hilberta. Návrat k dílům Karla Čapka byl umožněn až v roce 1953, kdy bylo uvedeno v pražském Armádním uměleckém divadle dílo *Matka*.⁵⁴

Největší dramaturgický důraz byl kladen na sovětskou a ruskou dramaturgiu, z nichž byly uváděny hry A. N. Ostrovského a klasická dramata socialistického realismu Maxima Gorkého.⁵⁵

V praktické dramaturgii byly také redukovány hry s tragickou tematikou a dostávaly přednost hry reprezentující optimistické pojetí života. Divadlo mělo diváky nejen vychovávat, ale také bavit. V repertoáru se objevovaly klasické komedie jako například Shakespearovy *Veselé paničky windsorské*, *Zkrocení zlé ženy* či Molièrův *Lakomec*.⁵⁶

V roce 1948 se poprvé uskutečnila soutěžní přehlídka s názvem Divadelní Žatva, ve které se představily inscenace českých, moravských a slovenských divadelních souborů, které byly rozděleny do kategorií: stálá divadla, zájezdová divadla a divadla pro mládež. Do soutěže bylo přihlášeno osm pražských a dvacet dva mimopražských divadel. Přehlídka však nebyla určena pro veřejnost, která by si tak rozšířila svůj přehled současně inscenovaných představení. Byla uspořádána z důvodu ideového dohledu nad jednotlivými soubory, jejich divadelní činností a výchovným dopadem na diváky. A následně se většina soutěžních inscenací dočkala kritického hodnocení.⁵⁷

V březnu 1951 se předsedou Divadelní a dramaturgické rady stal Josef Rybák a od té doby se zaměřila především na posuzování nově vznikajících dramatických děl. V. Feldsteinem, členem DDR, byla stanovena témata, na kterých se měla zakládat divadelní práce. Byl to boj za mír a zobrazení KSČ v budování socialismu. I přesto, že byly hry kontrolovány Divadelní a dramatickou radou podle kritérií politických

⁵⁴ PŮMERL, Jan. *České divadlo na rozcestí. (1945-1948)*. In: *Česká divadelní kultura 1945-1989 v datech a souvislostech*, s. 38-39.

⁵⁵ PŮMERL, Jan. *České divadlo na rozcestí. (1945-1948)*. In: *Česká divadelní kultura 1945-1989 v datech a souvislostech*, s. 39.

⁵⁶ PŮMERL, Jan. *České divadlo na rozcestí. (1945-1948)*. In: *Česká divadelní kultura 1945-1989 v datech a souvislostech*, s. 39.

⁵⁷ ČERNÝ, Jindřich. *Osudy českého divadla po druhé světové válce*, s 152-153.

orgánů, musely být některé schválené hry dodatečně staženy z repertoáru, pokud tak rozhodli straničtí činitelé.⁵⁸

Činnost Divadelní a dramaturgické rady byla zastavena v roce 1953, kdy bylo zrušeno ministerstvo informací a osvěty, jehož práce byla rozdělena mezi Ministerstvo školství a osvěty a Státní výbor pro věci umění, řízený J. Taufrem. Státní výbor pro věci a umění se v září téhož roku změnil na ministerstvo kultury řízené V. Kopeckým. Od té doby spadalo divadelnictví pod jedinou instituci, a to ministerstvo kultury.⁵⁹

2.6. Dramatická tvorba v letech 1948-1953

2.6.1. Budovatelská dramatika

Jak uvádějí autoři *Přehledných dějin české literatury 1945 – 1989*, cílem dramatiků vznikajících v poválečných letech bylo ukázat lidem, jak odlišit dobré od špatného a k jakým myšlenkám i činům by měli dojít. Proto dramatikové často sahali k veselohrám, v nichž zobrazovali lepší svět a harmonii. Témata vznikajících dramatiků byla spojena s aktuální politickou situací a tomu odpovídal rozvoj několika dílčích žánrů.⁶⁰

Prvním takovým žánrem bylo výrobní drama, ve kterém dělníci zvyšovali produktivitu práce, zaváděli nové metody výroby, a tím se podíleli na utváření nové společnosti. Tato dramata vyobrazovala vývoj v určitém prostředí jako například v továrně, dílně, dolu, na stavbě či železnici: s plněním plánů se chaotická výroba měnila na harmonické pracovní prostředí s naplněnými úkoly. Vzorem pro výrobní drama se stala hra Vaška Káni *Parta brusiče Karhana* z roku 1949, jejíž děj se odehrává v továrně, kde soutěží několik skupin dělníků v plnění pracovního úkolu.⁶¹

⁵⁸ PŮMERL, Jan. *České divadlo na rozcestí. (1945-1948)*. In: *Česká divadelní kultura 1945-1989 v datech a souvislostech*, s. 37-38.

⁵⁹ PŮMERL, Jan. *České divadlo na rozcestí. (1945-1948)*. In: *Česká divadelní kultura 1945-1989 v datech a souvislostech*, s. 38.

⁶⁰ JANOUŠEK, Pavel et al. (eds). *Přehledné dějiny české literatury 1945-1989*, s. 162.

⁶¹ JANOUŠEK, Pavel et al. (eds). *Přehledné dějiny české literatury 1945-1989*, s. 162-163.

Dalším významným žánrem bylo drama s vesnickou tematikou, které znázorňovalo přerod na venkově, zakládání zemědělských družstev a život rolníků. Například hra Ilji Prachaře *Hádají sa o rozumné* (1950) reflektovala práci rolníků v období žní a výhody vstupu do družstva. Další výraznou hrou s vesnickou tematikou bylo *Jarní hromobití* (1952) Miloslava Stehlíka, které pojednávalo o rozpadu selských rodů a přechodu vesničanů k družstvu.⁶²

Další nově vznikající dramata znázorňovala rozdíl mezi kapitalismem a socialismem. Vycházela z negativních vlastností minulého společenského systému jako národnostní nespravedlnosti, rasismu a vykořisťování dělnické práce. Hry se zabývaly problematikou emigrace, buď československých občanů ve hře Františka Pavlíčka *Chtěl bych se vrátit* (1956), nebo emigrace ze Západu do socialistických zemí ve hře Alexandra Lichého *Sedm havranů* (1953).⁶³

2.6.2. Historická dramatika

Vedle dramát s aktuální politickou tematikou vznikala také dramata historická, která znovu interpretovala dějiny tak, aby z nich byl zřetelný vývoj směřující k socialismu a komunismu. O vítězném únoru 1948 byla napsána hra *Tři únorové dny* (1949) Ilji Prachaře a Viléma Kyzlinka. Dalšími zobrazovanými tématy nedávné historie byla válka a dělnická hnutí během hospodářské krize ve třicátých letech jako například hra *Mostecká stávka* (1953) Vojtěcha Cacha.⁶⁴

Z životopisných her byl významný například *Vlastenec* (1953) autora Oty Šafránka, který znázornil Josefa Kajetána Tyla po revoluci v roce 1848 jako zastávce sociálních zájmů českého lidu. Dále vznikala životopisná dramata o bojovnících za spravedlnost, jako byl například Jan Žižka ve hře Františka Rachlíka *Hodina na předjitřní* (1950) či Jan Želivský ve hře Bohuslava Březovského *Veliké město Pražské* (1950).⁶⁵

⁶² JANOUŠEK, Pavel et al. (eds). *Přehledné dějiny české literatury 1945-1989*, s. 164-165.

⁶³ JANOUŠEK, Pavel et al. (eds). *Přehledné dějiny české literatury 1945-1989*, s. 165.

⁶⁴ JANOUŠEK, Pavel et al. (eds). *Přehledné dějiny české literatury 1945-1989*, s. 166-167.

⁶⁵ JANOUŠEK, Pavel et al. (eds). *Přehledné dějiny české literatury 1945-1989*, s. 167-168.

2.7. Socialistický realismus

Termín socialistický realismus poprvé použil sovětský spisovatel Maxim Gorkij v roce 1932 a označoval jím „*druh umění zobrazující skutečnost ve světle socialistických ideálů a v zájmu třídního boje proletariátu*“⁶⁶. Každé umělecké dílo, ať se jednalo o slovesné, hudební či výtvarné, muselo vycházet ze socialistické skutečnosti, zobrazovat současné problémy a život pracujících. Umění, které by se vymykaló těmto normám a nezobrazovalo socialistickou skutečnost, bylo považováno za škodlivé a protilidové. Umělecké směry, které se odpoutaly od realismu, byly především styly moderní jako např. kubismus, dadaismus, surrealismus či expresionismus. V hudbě byl zavrhován jazz, swing, rock i ostatní západní tendence a v souladu se socialistickým realismem byla pěstována hudba lidová, vážná hudba především z dob do 19. století, dále vojenské pochody, revoluční písně a dechovka.

Umění tedy bylo pojímané jako nástroj propagace ideologie a politiky a vzhledem k této skutečnosti byl kladen důraz na lidovost českého národa. Socialistický člověk byl umělecky zobrazován ve světě radosti, úspěchů a štěstí. Znázornění vlastního názoru, který by se neshodoval se socialistickým pojetím, bylo nepřijatelné. Stejně tak byla v umění neprůchodná i fantazie, která přesahovala hranice realismu.⁶⁷

Motto socialistického realismu podle M. Gorkého: „*Socialistický realismus potvrzuje život jako činnost, jako budování, jehož cílem je neustálý rozvoj nejcennějších individuálních schopností člověka pro jeho vítězství nad přírodními silami, pro jeho zdraví a dlouhý věk, pro velké štěstí žítí na zemi, kterou chce přiměřeně k velkému vzrůstu svých potřeb obhospodařit celou jako krásný domov lidstva, sjednoceného v jednu rodinu.*“⁶⁸

⁶⁶ SUK, J. (2009): Socialistický realismus a entartete Kunst, *Paměť a dějiny*, č. 1 (2009), s. 119, on-line verze <http://www.ustrcr.cz/data/pdf/pametdejiny/pad0901/119-122.pdf>.

⁶⁷ SUK, J. (2009): Socialistický realismus a entartete Kunst, *Paměť a dějiny*, č. 1 (2009), s. 119 – 122, on-line verze <http://www.ustrcr.cz/data/pdf/pametdejiny/pad0901/119-122.pdf>.

⁶⁸ GORKIJ, Maxim. *Čtení o socialistickém realismu*. Praha: Ústřední kulturně-propagační komise ÚRO, 1948, s. 1.

Zdeněk Hofbauer se o realismu vyslovil takto: „...*realismus není jen věcí směru, formy nebo snad pouze způsobu práce. Realismus je v první řadě věcí správného pochopení poslání tvůrčího pracovníka, jeho světového názoru, jeho poměru k národu a k zemi, kterou přetváří.*“⁶⁹

Socialistický realismus se po únoru 1948 stal jedinou uznanou metodou divadelní tvorby. Avšak realistický styl neinterpretoval skutečnost, nýbrž „*dodával věrohodnost vykonstruovanému a ideově tendenčnímu schématu*“. Z dramatu byl vytěsňen naturalismus a vše, co by nějakým způsobem narušovalo uváděný obraz skutečnosti. V socialistickém realismu byl velice důležitý herecký projev, který musel věrohodně představovat typické lidské jednání, které bylo spojeno s postavou. Tímto způsobem byl vytvářen „*modelový, tendenčně vypreparovaný průměrný vzorek společenské vrstvy*“. Režijní úloha pak zodpovídala za správnou interpretaci ideového obsahu díla. Z hlediska scénografie bylo důležité v jednotlivých detailech podat divákovi objektivní obraz reality.⁷⁰

⁶⁹ Archiv DJKT. Z projevů a článků Zdeňka Hofbauera. Program KOD (15. 11. 1954), fond Osobnosti, složka Zdeňka Hofbauera, sign. H – 13/D, s. 15.

⁷⁰ PÖMERL, Jan. *České divadlo na rozcestí. (1945-1948)*. In: *Česká divadelní kultura 1945-1989 v datech a souvislostech*, s. 40-41.

3. Osobnost Zdeňka Hofbauera

Zdeněk Hofbauer patřil po druhé světové válce k nejvýznamnějším osobnostem plzeňského divadla. Působil zde nejen jako herec, ale také dramaturg, režisér, šéf činohry a v letech 1948 – 1953 vykonával funkci ředitele divadla.⁷¹

3.1. Divadelní počátky Zdeňka Hofbauera

Zdeněk Hofbauer se narodil 13. května 1911 v Unhošti u Kladna. Jeho vztah k divadlu se začal formovat již v mládí v rodné Unhošti, kde se skupinou ochotníků pořádal amatérské recitační večery.⁷² Vystudoval výtvarný obor na umělecko-průmyslové škole v Praze.⁷³ Po studiích vykonával v letech 1927 - 1935 profesi filmového kameramana na Barrandově u Favorit-filmu.⁷⁴

V roce 1937 navázal na své divadelní začátky u ochotnického divadla a stal se profesionálním hercem. Byl angažován do české činohry Slovenského národního divadla v Bratislavě.⁷⁵ Poté krátce působil v pražském Lidovém divadle v Unitarii, v divadle v Brně a jako hostující herec v Národním divadle v Praze.⁷⁶

V roce 1942 se jeho hereckým i režijním působištěm stalo plzeňské divadlo.⁷⁷ V době okupace na podzim roku 1944 bylo plzeňské divadlo uzavřeno a umělci byli zařazeni do různých plzeňských průmyslových podniků.⁷⁸ Po osvobození se většina

⁷¹ Pocta Zdeňkovi Hofbauerovi. *Pravda*. 1986, roč. 67, č. 112, s. 5 (15. 5. 1986).

⁷² Deník *Pravda*, který Hofbauera a jeho tvorbu několikrát připomněl v 80. letech, uvádí, že Hofbauerovy recitační večery v této době se zaměřovaly na Máchovu a Wolkerovu poezii a na tvorbu sovětských básníků. Svými literárně-hudebními pořady působil především na dělnickou mládež. Učil je poznávat třídní boj a pravdu o socialistické zemi.

Srv. Umělec vysokých kvalit. *Pravda*. 1981, roč. 62, č. 117, s. 5. (20. 5. 1981).

⁷³ VRŠECKÝ, Josef. Vzpomínka na Z. Hofbauera. *Region Plzeňsko*. 1993, roč. 2, č. 46, s. 7 (18. 11. 1993).

⁷⁴ Archiv ND. KNOPP, F. Divadelník, od kterého se hodně čekalo. *Scéna*, Praha, (1. 4. 1981), fond Osobnosti, složka Zdeňka Hofbauera, sign. P - 831.

⁷⁵ Archiv ND. Vedoucí činohry ND Zdeněk Hofbauer zemřel. *Svobodné slovo*, Praha (21. 11. 1955), fond Osobnosti, složka Zdeňka Hofbauera, sign. P - 831.

⁷⁶ Umělec vysokých kvalit. *Pravda*. 1981, roč. 62, č. 117, s. 5. (20. 5. 1981).

⁷⁷ Umělec vysokých kvalit. *Pravda*. 1981, roč. 62, č. 117, s. 5. (20. 5. 1981).

⁷⁸ ŠPALDA, Antonín. *Dějiny Plzně III. od roku 1918 – 1948*. 1. vyd. Plzeň: Západočeské nakladatelství, 1982, s. 311-312 .

divadelníků vrátila zpět do Plzně.⁷⁹ V květnu 1945 se Zdeněk Hofbauer stal šéfem činohry plzeňského divadla.⁸⁰ Natolik se sžil s činoherním souborem, že v roce 1946, kdy byl Hofbauer povolán do čela činohry ostravského divadla, s ním odešla i část plzeňského souboru. Již po dvou sezónách se ale vrátili zpět do Plzně.⁸¹ A v únoru 1948 byl Zdeněk Hofbauer pověřen vedením celého plzeňského divadla.⁸²

3.2. Metody divadelní práce Zdeňka Hofbauera

Zdeněk Hofbauer, který byl od roku 1936 členem KSČ, byl prorežimně orientován a svou uměleckou činnost podřizoval myšlence formování socialistického divadla.⁸³ Jako metodu své umělecké práce přijal socialistický realismus. Ztotožňoval se s myšlenkou, že v umění by se měla odrážet snaha o lidský pokrok, zušlechtění člověka a poměrů, ve kterých žije.⁸⁴ V duchu socialistické kulturní politiky považoval za cíl své umělecké práce „*vychovávat diváka, dělat ho čistším, lepším, moudřejším a užitečnějším pro společnost.*“⁸⁵

V článku *K nedožitým pětasedmdesátinám Zdeňka Hofbauera*, otištěném v roce 1971 v deníku Pravda, je psáno, že se „obklopil skupinou mladých divadelníků a s nimi vytvářel bojovné, odvážné, myšlenkově závažné socialistické divadlo. Hofbauer je zde charakterizován jako osobnost, „*kteřá strhovala, inspirovala a pobízela k rozletu ty, s nimiž jej spojoval společný úkol.*“⁸⁶

Jan Anderle, autor jedné z několika regionálních publikací, které Zdeňka Hofbauera připomínají dnešním čtenářům, ho charakterizuje jako přesvědčeného komunistu, který se snažil zařazovat do repertoáru české novinky s podtextem výchovy

⁷⁹ Archiv ND. Vedoucí činohry ND Zdeněk Hofbauer zemřel. *Svobodné slovo*, Praha (21. 11. 1955), fond Osobnosti, složka Zdeňka Hofbauera, sign. P - 831.

⁸⁰ Archiv ND. PISTORIUS, Luboš. Opravdový člověk a velký umělec. *Rudé právo* (23. 11. 1958).

⁸¹ Umělec vysokých kvalit. *Pravda*. 1981, roč. 62, č. 117, s. 5. (20. 5. 1981), fond Osobnosti, složka Zdeňka Hofbauera, sign. P - 831.

⁸² Archiv ND. PISTORIUS. Luboš. Opravdový člověk a velký umělec. *Rudé právo* (23. 11. 1958), fond Osobnosti, složka Zdeňka Hofbauera, sign. P - 831.

⁸³ Archiv ND. KONRÁD, Karel. Na rozloučenou. *Práce*, Praha (25. 11. 1955), fond Osobnosti, složka Zdeňka Hofbauera, sign. P - 831.

⁸⁴ Archiv DJKT. KOSTKA, Jiří. K nedožitým šedesátinám Zdeňka Hofbauera. Básník divadla. *Pravda*, Plzeň (13. 5. 1971), fond Osobnosti, složka Zdeňka Hofbauera, sign. H - 13/D.

⁸⁵ Umělec vysokých kvalit. *Pravda*. 1981, roč. 62, č. 117, s. 5. (20. 5. 1981).

⁸⁶ Archiv ND. Pocta Z. Hofbauerovi. *Pravda*, Plzeň (15. 5. 1986), fond Osobnosti, složka Zdeňka Hofbauera, sign. P - 831.

k socialistickému myšlení. Hofbauer podle něho ovšem nepřijímal určené doktríny, ale vyhledával i další díla, jejichž přínos byl v souladu s jeho přesvědčením.⁸⁷

3.3. Rozhlasová a filmová činnost Zdeňka Hofbauera

Současně s nabídkou účinkování na plzeňské divadelní scéně, přišla po válce v roce 1945 také nabídka umělecké činnosti v plzeňském rozhlasu. Rozhlasové vysílání v poválečné době nebylo předem nahrávané, vysílalo se živě. Zdeněk Hofbauer propůjčil svůj melodický hlas mnoha rozhlasovým postavám a podílel se na recitacích a četbách. Spolupráce s rozhlasem byla ukončena Hofbauerovým odchodem do Ostravy.⁸⁸

Když se Zdeněk Hofbauer o dva roky později vrátil do Plzně a nastoupil do funkce ředitele plzeňského divadla, jeho povinnosti mu nedovolily věnovat se rozhlasu tak, jako před odchodem do Ostravy. Do rozhlasových her se již téměř nezapojoval jako herec, zato je někdy režíroval. Nepřenášel pouze nastudované hry z divadelního jeviště do rozhlasového studia, ale zaměřil se na přizpůsobení jevištního projevu k rozhlasovým posluchačům. Z divadelních her přenesl do rozhlasových například Shakespearův *Večer tříkrálový* či Stehlíkovo *Jarní hromobítí*.⁸⁹

Zdeněk Hofbauer se kromě divadelní a rozhlasové činnosti věnoval i filmu, a to v roce 1951 svou jedinou režii filmu *Karhanova parta*. Ve spolupráci s hereckými osobnostmi Jindřichem Plachtou, který ztvárnil postavu Fikejse, Františkem Smolíkem v roli Karhana, a dalšími vytvořil veselohru *Karhanova parta* podle divadelní předlohy Václava Káni *Parta brusiče Karhana*.⁹⁰ Děj hry se odehrává v továrně, kde soutěží několik skupin dělníků v plnění pracovního úkolu. Autor zobrazil vnitřní proměnu dělníků, kteří pracují pro sebe a novou společnost, a proto se pro ně stává práce radostí.⁹¹

⁸⁷ ANDERLE, Jan et al. (eds). *Plzeňsko: příroda, historie, život*. 1.vyd. Praha: Baset. 2008, s. 656.

⁸⁸ Archiv DJKT. GISSÜBEL, K. Zdeněk Hofbauer a rozhlas. *Program KOD*, s. 11 (15. 11. 1954), fond Osobnosti, složka Zdeňka Hofbauera, sign. H – 13/D.

⁸⁹ Archiv DJKT. GISSÜBEL, K. Zdeněk Hofbauer a rozhlas. *Program KOD*, s. 11-12 (15. 11. 1954), fond Osobnosti, složka Zdeňka Hofbauera, sign. H – 13/D.

⁹⁰ HÁJEK, Jiří. *Letorosty: Portréty a studie 1939 – 1974*. 1. vyd. Praha: Československý spisovatel, 1974, s. 123-124.

⁹¹ JANOUSEK, Pavel et al (eds). *Přehledné dějiny české literatury 1945-1989*, s. 163.

3.4. Zdeněk Hofbauer v Národním divadle

Jak uvádí dobový dokument z prosince roku 1953, byl Zdeněk Hofbauer na základě své umělecké práce v plzeňském divadle, v říjnu roku 1953 „*poctěn nejčestnější nabídkou pro českého divadelníka. Ministr kultury Václav Kopecký jej pověřil vedením činohry Národního divadla v Praze*“.⁹²

Své nové funkce v Národním divadle se ujal 29. října 1953. Z jeho nástupní řeči, kterou při této příležitosti pronesl, je opět zřejmá vůle realizovat zásady dobové kulturní politiky: „*Český člověk neviděl nikdy v umělcích Národního divadla jen vyzrálé mistry, kteří by hledali v umění prospěch vlastní, nýbrž především služebníky myšlenky, skutečné vlastence, kteří svou činnost zasvětili lidu. Tito umělci – učitelé národa – spatřovali své hlavní poslání v rozvíjení vědomí povinnosti ke spokojenosti. A s tohoto hlediska dnes i my musíme chápat smysl celé své práce.*“⁹³ Toto prohlášení bylo jedním z posledních, které dokládalo Hofbauerovy záměry v umělecké činnosti. V Národním divadle je ale již nemohl naplnit.

3.5. Úmrtí Zdeňka Hofbauera

Pár týdnů po tom, co byl Zdeněk Hofbauer postaven do čela činohry Národního divadla, došlo k tragické události. 16. listopadu 1953 měl Zdeněk Hofbauer automobilovou nehodu u Berouna cestou do Národního divadla. Čtyři dny poté v berounské nemocnici podlehl těžkému zranění.⁹⁴

Pohřeb Zdeňka Hofbauera se konal 25. listopadu v Národním divadle v Praze. Jak uvádí dobový tisk, smutečního obřadu se zúčastnil také náměstek předsedy vlády a ministr kultury Václav Kopecký i náměstek ministra kultury Lumír Čivrný.

⁹² Archiv ND. *Divadlo*, Praha (prosinec 1953), fond Osobnosti, složka Zdeňka Hofbauera, sign. P - 831.

⁹³ Archiv ND. *Divadlo*, Praha (prosinec 1953), fond Osobnosti, složka Zdeňka Hofbauera, sign. P - 831.

⁹⁴ PAPEŽ, S. K úmrtí laureáta státní ceny Zdeňka Hofbauera, *Pravda*, 1953, roč. 28, č. 94, s. 2 (24. 11. 1953).

Za členy Národního divadla se pohřbu účastnil předseda Uměleckého poradního sboru činohry ND Zdeněk Štěpánek a za plzeňské umělce Jiří Kostka a Bedřich Prokoš.⁹⁵

Plzeň spolu s Krajským oblastním divadlem se rozloučila se Zdeňkem Hofbauerem dne 26. listopadu 1953 na smutečně vyzdobeném jevišti Divadla J. K. Tyla, kde stál pod státní vlajkou katafalk, u kterého se střídala čestná stráž zaměstnanců KOD v Plzni. Smuteční obřad uvedl člen činohry KOD v Plzni Zdeněk Jiříčný.⁹⁶ Hofbauerovu práci a uměleckou činnost připomněli zástupci závodní organizace KSČ, závodní rady divadla a zástupce krajského národního výboru. Obřad byl otevřený veřejnosti.⁹⁷

3.6. Vzpomínky současníků Zdeňka Hofbauera

Jak dokumentují publikace Jiřího Šantory *Divadelní návraty*, s odstupem několika desítek let po Hofbauerově úmrtí, řada jeho současníků ve vzpomínkách na plzeňské divadlo zmiňovala Zdeňka Hofbauera jako výborného ředitele a silnou uměleckou osobnost.

Libuše Neubarthová, členka opery v letech 1943 – 1993, vzpomínala na Zdeňka Hofbauera jako na ředitele, který měl skvělý přístup ke všem souborům a nejen ke své činohře. Vybíral do plzeňského divadla mladé umělce, zapálené pro divadlo.⁹⁸

Viktor Kočí, sólista opery v letech 1951 – 1955, kladně hodnotil uměleckou práci jednotlivých souborů. Podle něj si mladí lidé navzájem pomáhali a chtěli vyniknout a plnit umělecké úkoly společně pod profesionálním vedením Zdeňka Hofbauera.⁹⁹

⁹⁵ Archiv ND. Pohřeb Zdeňka Hofbauera. *Práce*, Praha (26. 11. 1953), fond Osobnosti, složka Zdeňka Hofbauera, sign. P - 831.

⁹⁶ Archiv ND. Plzeň vzpomněla památku soudruha Zdeňka Hofbauera. *Pravda* (27. 11. 1953), fond Osobnosti, složka Zdeňka Hofbauera, sign. P - 831.

⁹⁷ Archiv ND. KOD uctí památku Zdeňka Hofbauera. *Práce*, Plzeň. (26. 11. 1953), fond Osobnosti, složka Zdeňka Hofbauera, sign. P - 831.

⁹⁸ ŠANTORA, Jiří. *Divadelní návraty. 111 osobností vzpomíná na plzeňské angažmá*. 1. vyd. Plzeň: I. K. - nakladatelství, 2000, s. 13.

⁹⁹ ŠANTORA, Jiří. *Divadelní návraty*, s. 46.

Emil Konečný, člen činohry v letech 1942-1943, se setkal se Zdeňkem Hofbauerem nejdříve jako s hereckým kolegou v brněnském divadle. Později spolu hráli na plzeňské scéně, odkud Emil Konečný odešel do pražského divadla na Poříčí a Zdeněk Hofbauer zůstal. Nechtěl z Plzně odejít pro vidinu režijní možnosti, což se mu také splnilo.¹⁰⁰

Jaroslav Kašpar, člen činohry v letech 1945 – 1948, vzpomínal na Zdeňka Hofbauera jako na dobrého režiséra a kamaráda, který mu při nástupu do funkce v Národním divadle slíbil angažmá v činohře. Ale při tragédii, která se stala, ztratil Jaroslav Kašpar nejen přítele, ale i naději na angažmá v Národním divadle.¹⁰¹

Tomáš Němeček, člen baletu v letech 1952 – 1954, se vyjádřil o Zdeňku Hofbauerovi jako o řediteli na pravém místě, který na něj udělal velký dojem. Naučil ho studovat baletní role nejen tanečně, ale i jejich literární podklady, aby pohyby mohl doprovodit myšlenkami. Dále vzpomínal na to, jak Zdeněk Hofbauer nestrpěl nedochvilnost a přiměl Tomáše Němečka chodit do divadla pro jistotu vždy o hodinu dříve.¹⁰²

Vladimír Krška, člen činohry 1949 – 1960, se setkal se Zdeňkem Hofbauerem již v Ostravě a společně s ním chtěl v roce 1948 přejít do plzeňského divadla, ale v důvodu vojenské služby následoval Hofbauera až v další sezóně. Spolu s ním přešli do Plzně další mladí divadelníci, které lákala spolupráce se Zdeňkem Hofbauerem. Ve vzpomínkách ho Vladimír Krška charakterizoval jako výborného člověka i herce a vynikajícího režiséra.¹⁰³

¹⁰⁰ ŠANTORA, Jiří. *Divadelní návraty II: 55 osobností vzpomíná na plzeňské angažmá*. 1. vyd. Plzeň: Perseus, 2006, s. 16-17.

¹⁰¹ ŠANTORA, Jiří. *Divadelní návraty II*, s. 23.

¹⁰² ŠANTORA, Jiří. *Divadelní návraty III: 55 osobností vzpomíná na plzeňské angažmá*. 1. vyd. Plzeň: Perseus, 2007, s. 25.

¹⁰³ OLIVERIUS, Miroslav. *Vzpomínky na Zdeňka Hofbauera (1911-1953), herce, režiséra, ředitele divadla a čestného člověka*. *Listy z Unhošťska*, 2010,48, s. 13-14.

4. Umělecká činnost Zdeňka Hofbauera v plzeňském divadle po 2. světové válce

Jak uvádí program Krajského oblastního divadla v Plzni z roku 1954, Zdeněk Hofbauer prožil v Plzni nejplodnější období svého života. Herecky se prosadil i v jiných divadlech, ale právě na plzeňské scéně se začal věnovat také režii. Plzeň s dlouholetou divadelní tradicí umožnila mladému režisérovi rozvíjet svou uměleckou práci a díky tomu se postupně dostal do čela nejen plzeňské činohry, ale dokonce celého divadla.¹⁰⁴ Podle Vladimíra Štěpánka se plzeňskému divadlu s Hofbauerem dostalo „*ideově a umělecky pevného a vyspělého vedení*“.¹⁰⁵

4.1. Plzeňské divadlo v roce 1945

Plzeňské divadlo spadalo již od roku 1919 pod správu města, a proto mohlo po konci druhé světové války a znovuotevření divadel 12. května oslavit osvobození představením *Prodaná nevěsta* v reprezentační budově Městského divadla.¹⁰⁶

V rámci poválečné reorganizace českého divadelnictví se změnily i úkoly plzeňského divadla.¹⁰⁷ Z městského divadla se vlivem Miroslava Kouřila stalo divadlo oblastní, zahrnující kromě plzeňského souboru také soubor karlovarský. Uměleckým ředitelem tohoto nově vzniklého divadelního zřízení byl jmenován Antonín Klimeš, který se záhy ujal pouze karlovarského souboru a odešel do Karlových Varů. Do funkce uměleckého ředitele plzeňského souboru nastoupil šéf opery Pavel Dědeček a do čela činohry byl postaven Zdeněk Hofbauer. Zanedlouho byly tyto umělecké pozice znovu přehodnoceny, ředitelem se stal plzeňský režisér Jarmil Škrdlant, který převzal zároveň i řízení činohry a Pavel Dědeček se vrátil pouze k funkci šéfa opery.¹⁰⁸

¹⁰⁴ Archiv DJKT. Zdeněk Hofbauer a plzeňské divadlo. *Program KOD*. (15. 11. 1954), fond Osobnosti, složka Zdeňka Hofbauera, sign. H – 13/D.

¹⁰⁵ ŠTĚPÁNEK, Vladimír. *90 let stálého českého divadla v Plzni*. 1. vyd. Plzeň: Krajské nakladatelství, 1955, s. 49.

¹⁰⁶ ČERNÝ, Jindřich. *Osudy českého divadla po druhé světové válce*, s. 56.

¹⁰⁷ PROCHÁZKA, Jan. *Cesta plzeňské činohry za socialistickým divadlem /1945 - 1965/*. In *100 let českého divadla v Plzni*. Plzeň: Západočeské nakladatelství, 1965, s. 53.

¹⁰⁸ ČERNÝ, Jindřich. *Osudy českého divadla po druhé světové válce*, s. 56.

Zdeněk Hofbauer zůstal v divadle jako herec a režisér až do svého odchodu do ostravského Státního divadla.¹⁰⁹

Po válce získalo plzeňské divadlo nové možnosti, a to i z hlediska materiálních změn. Dostalo k dispozici druhou divadelní budovu, bývalé německé scény, kterou přejmenovalo na Malé divadlo.¹¹⁰ Německé divadlo v Goethově ulici fungovalo od roku 1869. Po druhé světové válce v červnu 1945 byl německý divadelní spolek zrušen výnosem Zemského národního výboru a objekt připadl plzeňskému divadlu. V Malém divadle se hrálo do roku 1977, kdy z důvodu špatného stavu a nákladné rekonstrukce bylo zbouráno.¹¹¹

Během těchto změn ve vedení v roce 1945 v plzeňském divadle vzniklo jen několik významnějších divadelních her, z nichž lze například uvést dvě Hofbauerovy činoherní režie: *Vzbouření na vsi* a *Ruští lidé*.¹¹² Již do první poválečné sezóny Zdeněk Hofbauer promítal v oblastní umělecké činnosti své socialistické pojetí divadla. Jeho metody však v té době ještě zdejší společnost nepřijala, a tak byl nucen odejít z plzeňského divadla.¹¹³

4.2. Plzeňské divadlo po roce 1948

V únoru roku 1948 s ukončením mocenského zápasu dochází k prudkému obratu i v oblasti českého divadelnictví. Ještě v únorových dnech byl Zdeněk Hofbauer povolán zpět do plzeňského divadla a místo Jarmila Škrdlanta postaven do funkce ředitele divadla.¹¹⁴

Dne 21. 3. 1948 vyšel v Pravdě článek s titulkem „*Nový ředitel městských divadel v Plzni*“, v němž stálo: „*Rada ÚNV rozhodla o obsazení místa ředitele městských divadel v Plzni. Bude jím umělec dobrého jména Zdeněk Hofbauer, který je v našem městě z dřívějšího působení známý jako divadelník s vysokou uměleckou*

¹⁰⁹ PROCHÁZKA, Jan. *Cesta plzeňské činohry za socialistickým divadlem /1945 - 1965/. In 100 let českého divadla v Plzni*, s. 53.

¹¹⁰ ŠTĚPÁNEK, Vladimír. *90 let stálého českého divadla v Plzni*, s. 43.

¹¹¹ ANDERLE, Jan et al. (eds). *Plzeňsko: příroda, historie, život*, s. 663.

¹¹² ČERNÝ, Jindřich. *Osudy českého divadla po druhé světové válce*, s. 56-57.

¹¹³ ŠTĚPÁNEK, Vladimír. *90 let stálého českého divadla v Plzni*, s. 46.

¹¹⁴ ŠTĚPÁNEK, Vladimír. *90 let stálého českého divadla v Plzni*, s. 46.

úrovni. Jeho dosavadní práce jak na scéně plzeňského tak i ostravského divadla je zárukou, že umělecký význam plzeňského divadla značně vzroste.“¹¹⁵

Zdeněk Hofbauer ve vedení plzeňského divadla přijal nový úkol, a to umělecky naplnit ideový program, který byl určován kulturní politikou strany a vlády „reprezentující vůli a zájmy pracujícího lidu našich národů“.¹¹⁶ Pro Krajské oblastní divadlo bylo v roce 1949 navrženo Miroslavem Kouřilem téma ze života a práce kovozemědělců, pracovníků strojírenství, téma z historie závodů Škodovky a z historie dělnického hnutí.¹¹⁷

Jak uvádí Vladimír Štěpánek, zásadní funkci v tomto novém pojetí českého divadelnictví měl repertoár. Podstatou repertoáru divadla byla nová národní dramata. V tomto ohledu mělo plzeňské divadlo průkopnický charakter. Hrála se zde všechna dramata považována za zdařilá, z nichž některé měly v Plzni dokonce československou premiéru. Byly to například Stehlíkovy hry *Jarní hromobití*, *Nositelé řádu*, *Vysoké letní nebe*, dále Kohoutova *Dobrá píseň* či Jančaříkova *Rumburská vzpoura*. Dále byla uvedena hra *Vstanou noví bojovníci* Antonína Zápotockého, *Parta brusiče Karhana*¹¹⁸ od Václava Káni a *Hádají sa o rozumné Ilji Prachaře*.¹¹⁹

Další výraznou složkou plzeňského repertoáru byla domácí a cizí klasika s důrazem na uměleckou interpretaci. Z české dramatické tvorby byl hrán Josef Kajetán Tyl (například *Strakonický dudák* a *Tvrdohlavá žena*) a Alois Jirásek (*Jan Roháč* a *Lucerna*). Z cizích klasiků byla uvedena dramata Williama Shakespeara, Antona Pavloviče Čechova a Maxima Gorkého. Činoherní repertoár byl dále doplněn sovětskou a jinou cizí soudobou tvorbou. A zároveň s repertoárem se měnila i herecká a režijní tvorba, jejíž podstatou byl realismus.¹²⁰

¹¹⁵ Nový ředitel městských divadel v Plzni. *Pravda*. 1948, roč. 4, č. 59, s. 7 (21. 3. 1948).

¹¹⁶ ŠTĚPÁNEK, Vladimír. *90 let stálého českého divadla v Plzni*, s. 46-47.

¹¹⁷ POKORNÝ, Jaroslav. *Činoherní dramaturgie, Usnesení a projevy*. 1. vyd. Praha: Umění lidu, 1949, s. 17.

¹¹⁸ Jaroslav Pokorný v materiálu k zasedání DDR a DPK v srpnu 1949 uvedl, že „Parta brusiče Karhana splnila bratislavský požadavek, přivedla na jeviště skutečně živé, typické dnešní lidi v situacích, akci i jazykovém výrazu. Nově připravovaná dramatická produkce se musí dostat na stejnou úroveň jako Parta brusiče Karhana.“ Srv. POKORNÝ, Jaroslav. *Činoherní dramaturgie, Usnesení a projevy*, s. 46.

¹¹⁹ ŠTĚPÁNEK, Vladimír. *90 let stálého českého divadla v Plzni*, s. 47.

¹²⁰ ŠTĚPÁNEK, Vladimír. *90 let stálého českého divadla v Plzni*, s. 47-48.

4.3. Divadelní sezóny v letech 1948 – 1953

4.3.1. Premiéry ve třech sezónách od roku 1948 do 1951

Krajské oblastní divadlo v Plzni uvedlo ve třech sezónách 1948 - 1951 premiéry původních českých her, ze kterých byla vybrána například hra Václava Káni *Parta brusiče Karhana*, *Ohnivá hranice* Jaroslava Klímy, Stehlíkova *Mordová rokle*, *Hádají sa o rozumné Ilji Prachaře*, *Duchcovský viadukt* Vojtěcha Cacha, *Slepice a kostelník* Jaroslava Zrotala či *Vstanou noví bojovníci* Antonína Zápotockého.¹²¹

Česká klasická dramata byla v uvedených sezónách zastoupena inscenacemi jako například Jiráskův *Pan Johanes* a *Jan Roháč*, hry V. K. Klicpery *Divotvorní klobouk* a *Hadrián z Římsů*, *Naši furianti* Ladislava Stroupežnického, *Jan Hus* Josefa Kajetána Tyla a Jiráskova *M. D. Rettigová*.¹²²

V tomto období Krajské oblastní divadlo v Plzni uvedlo také sovětské hry, reprezentované inscenacemi *Měšťáci* od Gorkého, Ostrovského *Vlci a ovce*, *Volá vás Tajmyr* autorů Galiče a Isajeva, Simukovy *Vrabčí hory*, *Šťěstí* autora Pavlenka či *Makar Dubrava* od Kornijčuka.¹²³

Ze světových klasických her byly na programu například Čechovovy *Tři sestry*, Gogolův *Revizor*, *Hoře z rozumu* autora Gribojedova, Shakespearův *Macbeth* a *Večer tříkrálový*, *Lazebník sevillský* autora Beaumarchais či *Jeho urozenost Měšťák* od Molièra.¹²⁴

4.3.2. Zpráva o připravovaném repertoáru pro sezónu 1951/1952

Ve Státním oblastním archivu v Plzni se nachází zpráva, která podrobně referuje o připravovaném činoherním repertoáru pro sezónu 1951/1952. Do repertoáru Krajského oblastního divadla v Plzni byly opět navrženy hry, které odpovídaly směrnicím kulturní politiky Komunistické strany. Činohra měla znovu v první řadě ztvárnit české původní hry, ze kterých bylo vybráno *Jarní hromobití*, které vypráví

¹²¹ *Přehled premiér.* In: *Sto let českého divadla v Plzni*, s. 242.

¹²² *Přehled premiér.* In: *Sto let českého divadla v Plzni*, s. 242.

¹²³ *Přehled premiér.* In: *Sto let českého divadla v Plzni*, s. 242.

¹²⁴ *Přehled premiér.* In: *Sto let českého divadla v Plzni*, s. 242.

o združstevňování na vesnici¹²⁵, autora Miloslava Stehlíka a *Anna proletárka* od Ivana Olbrachta.¹²⁶

Z klasických českých her byly navrženy hry Josefa Kajetána Tyla *Strakonický dudák* a Aloise Jiráska *Lucerna*. Těmito českými dramatickými díly bylo zahájeno budování kmenového repertoáru činohry plzeňského divadla.¹²⁷

Do repertoáru musely být dále zařazeny hry sovětské, které v této sezóně byly reprezentovány díly Anatolije Surova *Svitání nad Moskvou*, Nikolaje Džakonova *Svatba s věnem* a Alexandra Krona *Kandidát strany*.¹²⁸

Do výběru byly zapojeny také hry autorů z dalších zemí východního bloku jako čínská hra s názvem *Dívka s bílými vlasy* autora Ho Čing-či a Ting-i. Mezi světové klasické hry patřily Shakespearovy *Veselé paničky windsorské* a *Bouře* Alexandra Nikolajeviče Ostrovského.¹²⁹

Zároveň také měly své místo v repertoáru hry tzv. pokrokových autorů kapitalistických států, z nichž pro tuto sezónu bylo vybráno historické drama *Robespierre* autora Romaina Rollanda, jež mělo zprostředkovat plzeňským divákům historický obraz velké francouzské revoluce a jehož revoluční tematika byla vnímána jako aktuální. Dále do výběru patřila turecká hra Našima Hikmeta *Josef a jeho bratři* a dílo amerického komunistického spisovatele Herba Tanka *Zeměpisná délka 49°*.¹³⁰

Po porovnání archivní zprávy o připravovaném repertoáru a přehledu premiér ze sezóny 1951/1952 lze konstatovat, že připravovaný repertoár nebyl dodržen. Z původních českých her bylo uvedeno *Jarní hromobití*, na místo *Anny Proletárky* byla dosazena Jančaříkova *Rumburská vzpoura* a přidána prorežimní hra Pavla Kohouta

¹²⁵ JANOUŠEK, Pavel et al. (eds). *Přehledné dějiny české literatury 1945-1989*, s. 163.

¹²⁶ Státní oblastní archiv v Plzni. *Rámcový repertoár KOD v Plzni pro sezónu 1951/1952*, fond KNV Plzeň, č. kart.: 496, Krajské oblastní dovadlo 1951 - 1954, s. 1.

¹²⁷ Státní oblastní archiv v Plzni. *Rámcový repertoár KOD v Plzni pro sezónu 1951/1952*, fond KNV Plzeň, č. kart.: 496, Krajské oblastní dovadlo 1951 - 1954, s. 2.

¹²⁸ Státní oblastní archiv v Plzni. *Rámcový repertoár KOD v Plzni pro sezónu 1951/1952*, fond KNV Plzeň, č. kart.: 496, Krajské oblastní dovadlo 1951 - 1954, s. 2.

¹²⁹ Státní oblastní archiv v Plzni. *Rámcový repertoár KOD v Plzni pro sezónu 1951/1952*, fond KNV Plzeň, č. kart.: 496, Krajské oblastní dovadlo 1951 - 1954, s. 3.

¹³⁰ Státní oblastní archiv v Plzni. *Rámcový repertoár KOD v Plzni pro sezónu 1951/1952*, fond KNV Plzeň, č. kart.: 496, Krajské oblastní dovadlo 1951 - 1954, s. 3.

Dobrá píseň. Z klasických českých her byl v této sezóně uveden *Strakonický dudák*, ale *Lucerna* měla premiéru až v následující sezóně. Sovětské hry byly reprezentovány jen inscenacemi *Svítání nad Moskvou* a *Svatba s věnem*. Dále do repertoáru byla zařazena čínská hra *Dívka s bílými vlasy* a anglické drama Shakespearovy *Veselé paničky windsorské*. Dílo *Robespierre* ani *Josef a jeho bratři* nebo plzeňským divadlem v dané sezóně nastudováno. Hra Herba Tanka byla inscenována pod názvem *Tanková loď Mackay*. Také byla přidána hra maďarského komunistického dramatika Lujia Haye *Síla atomu*.¹³¹

Přestože repertoár se neshodoval v některých dramatech s původně navrženým plánem, byl sestaven dle zásad výběru her podle kulturně-politických kritérií, které přijala Divadelní a dramaturgická rada na bratislavské konferenci v lednu 1949.¹³²

4.3.3. Sezóna 1952/1953

V následující sezóně byla uvedena původní česká hra Stehlíkovy *Nositelé řádu*, a z českých klasických her Jiráskova *Lucerna* a Tylova *Fidlovačka* a *Lesní panna*. Ze světových klasiků byly vybrány hry jako například Molièrův *Don Juan*, *Jubileum* A. P. Čechova a Gogolovy *Hráči*. Sovětské autory reprezentoval Ostrovskij hrou *I chytrák se spálí*, Mdivani hrou *Koho tlačí bota* a Slavin svou *Intervencí*.¹³³

V této sezóně získalo Krajské oblastní divadlo v Plzni největší počet cen v divadelní Žatvě a umístilo se tak na prvním místě. V Žatvě představilo plzeňské divadlo Smetanovu operu *Libuše*, balet Sergeje Sergejeviče Prokofjeva *Romeo a Julie* a činohru Leonida Slavina *Intervence*. Podle zprávy ze Státního oblastního archivu v Plzni byla Žatevní porotou nejvíce vyzdvížena kulturně-politicky výrazná inscenace Slavinovy *Intervence*.¹³⁴ Autor v dramatu znázornil bolševické hnutí v době francouzské okupace.¹³⁵

¹³¹ *Přehled premiér*. In: *Sto let českého divadla v Plzni*, s. 243.

¹³² Zásady výběru viz kapitola 2.5. České divadelnictví po roce 1948.

¹³³ *Přehled premiér*. In: *Sto let českého divadla v Plzni*, s. 243-244.

¹³⁴ Státní oblastní archiv v Plzni. TERČ. „*Intervence*“ v soutěži divadelní Žatvy, fond KNV Plzeň, č. kart.: 496, Krajské oblastní dovaldo 1951 - 1954.

¹³⁵ JIRÁSEK, Josef. *Přehledné dějiny ruské literatury*. 1.vyd. Praha: Brno, 1946, s. 122.

Krajské oblastní divadlo v Plzni dosáhlo v roce 1952 velkého úspěchu. Padesátileté výročí budovy Velkého divadla bylo oslaveno získáním čestných uznání v Divadelní Žatvě a dále byla Krajskému oblastnímu divadlu v Plzni udělena státní cena.¹³⁶

Velice významnou událostí Hofbauerova uměleckého života bylo vyznamenání vládou republiky čestným titulem laureát státní ceny v roce 1952.¹³⁷ Dobový encyklopedický slovník vysvětluje státní cenu Klementa Gottwalda (v letech 1950 – 1955 pod názvem státní cena) jako „*vyznamenání udílené od roku 1950 prezidentem republiky každoročně ke dni 9. května jako projev čestného uznání socialistického státu za vynikající tvůrčí výkony, které obohatily lidské poznání, vytvořily umělecké hodnoty nebo jinak přispěly k vyřešení úkolů socialistické výstavby a k dalšímu rozvoji kultury v ČSSR.*“¹³⁸

4.3.4. Návrh na pojmenování budovy Velkého divadla v Plzni „Divadlem J. K. Tyla“

Krajské oblastní divadlo v Plzni v roce 1952 oslavilo padesáté výročí divadelní činnosti. Archivní materiál s návrhem na pojmenování budovy Velkého divadla v Plzni určený radě KNV ze dne 1. září 1952 charakterizuje divadlo, zejména pod vedením Vendelína Budila, jako divadlo realistické s tradicí repertoárového zaměření na tvorbu J. K. Tyla a A. Jiráka. V návrhu se mimo jiné uvádí, že činohra krajského oblastního divadla se i pod vedením Zdeňka Hofbauera vrací k tylovské realistické tradici. Svým dramatickým uměním se podílí na výchově „nového socialistického člověka, vlastence a budovatele“, což je zde podáno jako paralela k Tylově službě „prostému lidu“ své doby. Tím je zároveň odůvodněn návrh uctít u příležitosti výročí plzeňského divadla a jubilejních oslav památku J. K. Tyla pojmenováním budovy Velkého divadla v Plzni jeho jménem, tedy „Divadlo J. K. Tyla“.¹³⁹

¹³⁶ Státní oblastní archiv v Plzni. Krajské oblastní divadlo v Plzni, fond KNV Plzeň, č. kart.: 496, Krajské oblastní doavadlo 1951 - 1954.

¹³⁷ Umělec vysokých kvalit. *Pravda*. 1981, roč. 62, č. 117, s. 5. (20. 5. 1981).

¹³⁸ KOŽEŠNÍK, Jaroslav et al. (eds). *Ilustrovaný encyklopedický slovník III. díl Pro-Ž*. 1. vyd. Praha: Academia. 1982, s. 402.

¹³⁹ Státní oblastní archiv v Plzni. *Návrh na pojmenování budovy Velkého divadla v Plzni „Divadlem J. K. Tyla“*. (1. 9. 1952), fond KNV Plzeň, č. kart.: 496, Krajské oblastní doavadlo 1951 - 1954.

Dne 2. září 1952 se rada krajského národního výboru v Plzni usnesla předložit tento návrh ministerstvu školství, věd a umění.¹⁴⁰ Začátek jubilejních oslav byl naplánován na 27. září 1952. Před vypuknutím oslav byla rekonstruována přední fasáda Velkého divadla a při této příležitosti v souladu se schválením návrhu mohl být na portál doplněn čestný název „Divadlo J. K. Tyla.“¹⁴¹

Návrh na pojmenování budovy byl 30. 9. 1952 schválen ministrem Zdeňkem Nejedlým slovy: „*Vyhovuji Vaší žádosti a při příležitosti padesátého výročí plzeňského divadla měním dosavadní název Velkého divadla v Plzni na Divadlo Josefa Kajetána Tyla.*“¹⁴²

4.5. Režisér Zdeněk Hofbauer

Z řady divadelních her, které v Plzni Hofbauer nastudoval, se dobové či pozdější pamětnické zdroje zmiňují zejména o inscenaci Shakespearova *Macbetha*, uvedeného v roce 1949, a Gogolových *Hráčů* z roku 1953.

4.5.1. Macbeth

Významnou kulturní událostí bylo v roce 1949 uvedení Shakespearovy tragédie *Macbeth* na plzeňské scéně. Po deset let se divadlo vyhýbalo tragédiím tohoto slavného dramatika a do repertoáru zasazovalo pouze jeho komedie. Přesto byla tato hra svým obsahem i pro socialistické divadlo nakonec přínosná.¹⁴³

¹⁴⁰ Státní oblastní archiv v Plzni. *Návrh na pojmenování budovy Velkého divadla v Plzni „Divadlem J. K. Tyla“*. (2. 9. 1952), fond KNV Plzeň, č. kart.: 496, Krajské oblastní dovadlo 1951 - 1954.

¹⁴¹ Státní oblastní archiv v Plzni. *Návrh na pojmenování budovy Velkého divadla v Plzni „Divadlem J. K. Tyla“* (4. 9. 1952), fond KNV Plzeň, č. kart.: 496, Krajské oblastní dovadlo 1951 - 1954.

¹⁴² Státní oblastní archiv v Plzni. NEJEDLÝ, Zdeněk. *Ministerstvo školství, věd a umění*. (30. 9. 1952), fond KNV Plzeň, č. kart.: 496, Krajské oblastní dovadlo 1951 - 1954.

¹⁴³ V deníku *Pravda* vyšel v roce 1949 článek věnovaný plzeňské inscenaci *Macbetha*, ve které bylo uvedeno, že Shakespearova dramata nestárnou a zůstávají aktuální v každé době. Autor v nich vylíčil člověka a život takovým způsobem, že zle v dobrém uměleckém zpracování předat divákům téměř současný pohled. Ačkoli neznal zákony třídního boje a v jeho hrách určují společenskou morálku a zákony šlechtici, upozorňoval také na moudrost lidu například skrze postavu šaška. Srv. „MACBETH“ – výstraha velikášství a bezohledného sobectví. *Pravda*. 1949, roč. 4, č. 12, s. 12. (19. 3. 1949).

Recenze, která vyšla v Pravdě, ujišťuje čtenáře, že režisér Zdeněk Hofbauer dokázal ve svém pojetí Macbetha poukázat na vše, co bylo užitečné pro komunistickou ideologii. „*Všechno směřuje k tomu, aby divák pod historickým kostýmem skotského vojevůdce Macbetha rozpoznal chorobně individualistického velikášského sobce, kterého touha po vlastním prospěchu žene až ke krvelačnosti a řetězu vražd.*“. Macbeth je důkazem toho, co se stává z člověka, když upřednostňuje své cíle a blaho na úkor utrpení druhých. Svým jednáním a honbou za mocí připomíná dle zmíněného článku každého vládce buržoazního světa.¹⁴⁴

Zdeněk Hofbauer nestál jen za režii tohoto dramatu, ale také ztvárnil titulní roli, která díky jeho hereckému projevu „*...s bohatými odstíny jeho ctižádostivého nitra, spějícího od váhavosti až k vražednému šílenství*“ byla plzeňskými diváky oceněna. Celé představení zvýraznila scéna výtvarníka Antonína Calty, která mu dodávala atmosféru vášně, krutosti a zla.¹⁴⁵

4.5.2. Hráči

Jednou z posledních Hofbauerových plzeňských režii byla v lednu 1953 Gogolova hra Hráči, o nichž Milan Lukeš v dobové recenzi napsal: „*Hofbauer rozsáhlou jednoaktovkou mistrně rytmicky prokomponoval, rozpracovav pečlivě jednotlivé charaktery a jejich vztahy. Tak, pouze hereckou cestou, fyzickou aktivizací jevištní postavy, vytvořil precizní režijní architekturu večera, v němž dominovala figura s minimem textu, Faunův plukovník Krugel. Nešlo přitom o žádné vydedukované „fyzické jednání“ podle vzoru Realistů, ale o herecké divadlo typu budoucího Činoherního klubu, který ostatně Gogolovy Hráče také uváděl.*“¹⁴⁶

Gogolovy Hráče uvedlo Krajské oblastní divadlo přesně rok po tragické smrti Zdeňka Hofbauera jako památku na tohoto významného umělce.¹⁴⁷ Výroční

¹⁴⁴ „MACBETH“ – výstraha velikášství a bezohledného sobectví. *Pravda*. 1949, roč. 4, č. 12, s. 12. (19. 3. 1949).

¹⁴⁵ „MACBETH“ – výstraha velikášství a bezohledného sobectví. *Pravda*. 1949, roč. 4, č. 12, s. 12. (19. 3. 1949).

¹⁴⁶ ČERNÝ, Jindřich. *Osudy českého divadla po druhé světové válce*, s. 388.

¹⁴⁷ Archiv ND. Na paměť Zdeňka Hofbauera. *Lidová demokracie*, Praha. 20. 11. 1954, fond Osobnosti, složka Zdeňka Hofbauera, sign. P – 831.

představení se odehrálo na scéně Tylova divadla v Praze.¹⁴⁸ Večer uvedl kritik dr. Jiří Hájek, který ve svém projevu zhodnotil Hofbauerův přínos pro české divadelnictví. A poté byla uvedena Hofbauerova plzeňská inscenace *Hráči*.¹⁴⁹

4.6. Zhodnocení umělecké práce Plzeňských divadel od roku 1945 do roku 1949

V archivním materiálu z dne 8. března 1949 Josef Bouzek hodnotí jednak práci Plzeňských divadel od roku 1945 a jednak práci jejich vedení v souvislosti se sezónou 1948/1949 a přínos Zdeňka Hofbauera.

V obecné rovině je konstatováno, že v plzeňském divadle s dobrou uměleckou budilovskou tradicí se ve sledovaném období umělecky prosadili herci, kteří často pokračovali do Národního divadla a jiných pražských divadel. (Plzeňské divadlo mělo od dob Vendelína Budila vysokou uměleckou úroveň, kterou však v průběhu doby ohrožovaly umělecké krize.)¹⁵⁰

Sezóna 1948, kdy do funkce ředitele nastoupil Zdeněk Hofbauer, je v textu spojována s „vyhlídkami na nové pojetí umělecké práce s převýchovou plzeňských diváků“. Zdůrazňuje se, že Zdeněk Hofbauer proměnil soubor i repertoár zejména činohry. Jako výrazné a umělecky kvalitní se zde uvádějí zejména Hofbauerovy inscenace klasických titulů jako například *Tři sestry*, *Zdravý nemocný* nebo *Macbeth*. Jako dobré jsou zmiňovány i umělecké výsledky v opeře, naproti tomu balet a opereta jsou charakterizována jako slabší soubory plzeňského divadla. Činohra je dále chválena jako pozvedající uměleckou úroveň KOD, též ztvárňováním ideových problémů doby. Z dokumentu tedy plyne, že divadlo pod odborným uměleckým vedením ředitele Zdeňka Hofbauera od začátku plnilo úkoly kladené nastupujícím režimem.¹⁵¹

¹⁴⁸ Archiv ND. PROCHÁZKA, Vladimír. Dílo Zdeňka Hofbauera na pražském jevišti. *Literární noviny*, Praha. (27. 11. 1954), fond Osobnosti, složka Zdeňka Hofbauera, sign. P – 831.

¹⁴⁹ Archiv ND. Památce Zdeňka Hofbauera. *Svobodné slovo*, Praha (20. 11. 1954), fond Osobnosti, složka Zdeňka Hofbauera, sign. P – 831.

¹⁵⁰ Státní oblastní archiv v Plzni. BOUZEK, Josef. *Zhodnocení umělecké práce Plzeňských divadel od r. 1945. (8. 3. 1949)*, fond KNV Plzeň, č. kart.: 463. Krajské oblastní divadlo 1949 - 1950.

¹⁵¹ Státní oblastní archiv v Plzni. BOUZEK, Josef. *Zhodnocení umělecké práce Plzeňských divadel od r. 1945. (8. 3. 1949)*, fond KNV Plzeň, č. kart.: 463. Krajské oblastní divadlo 1949 - 1950.

Také o samotném Zdeňku Hofbauerovi je referováno kladně. Píše se o něm jako o „charakterním člověku s vřelým vztahem k divadlu a k lidem, pro něž vybíral a propracovával představení, která reprezentovala moderní realistické divadlo s výchovným zaměřením socialismu“ a „samostatně tvořivé a umělecky odpovědné osobě“. Dále je z archivních zpráv patrné, že jako herec podával vynikající výkony a stejně tak dobře vedl herecké soubory, v nichž umělecky vychovával později významné divadelníky.¹⁵²

Hofbauer je také výslovně charakterizován jako dobrý socialistický propagátor divadelní tvorby a budovatel, pod jehož vedením vzniká „odpovědnou uměleckou prací celého divadelního souboru, ale také jeho organizováním divadelních brigád“ v Plzni hodnotné divadlo socialistického realismu.¹⁵³

4.7. Zpráva o ideově-politické činnosti divadla v Plzni

Krajské oblastní divadlo v Plzni dodržovalo ve své umělecké činnosti plán repertoáru v souladu s nařízením dramaturgické rady a plněním úkolů deseti bodů Klementa Gottwalda. Archivní zpráva, která referuje o umělecké činnosti KOD, hodnotí kladně Hofbauerovu činnost a pochvalně se vyjadřuje o umělecké úrovni mladého souboru pod jeho vedením.¹⁵⁴

Z obsahu zprávy a způsobu jakým je v ní pojednáno o repertoáru divadla, je (podobně jako z již představených materiálů) zřejmé, že divadlo pod Hofbauerovým vedením naplňovalo program, vytyčený na bratislavské konferenci v lednu 1949. Divadlo podle zprávy především uvádělo hry, které „přispěly k mobilizaci tvořivých sil dělnické třídy“. V této souvislosti jsou ve zprávě jmenovány například hry

¹⁵² Státní oblastní archiv v Plzni. *Zhodnocení činnosti ředitele měst. a oblast. divadla v Plzni, Zdeňka Hofbauera.* (11. 3. 1949), fond KNV Plzeň, č. kart.: 463. Krajské oblastní divadlo 1949 - 1950.

¹⁵³ Státní oblastní archiv v Plzni. *Zhodnocení činnosti ředitele měst. a oblast. divadla v Plzni, Zdeňka Hofbauera.* (11. 3. 1949), fond KNV Plzeň, č. kart.: 463. Krajské oblastní divadlo 1949 - 1950.

¹⁵⁴ Státní oblastní archiv v Plzni. *Zpráva o ideově-politické činnosti KOD v Plzni,* fond KNV Plzeň, č. kart.: 496, Krajské oblastní dovadlo 1951 - 1954.

Parta brusiče Karhana, dále hra o hornických hrdinech *Makar Doubrava* či hra *Štěstí*, nastudovaná k sedmdesátým narozeninám Stalina.¹⁵⁵

Mezi hry s výchovným a budovatelským posláním zpráva dále řadí sovětské hry *Volá vás Tajmyr* (komedie Konstantina Isajeva a Alexandra Galiče) nebo *Vrabčí hory* (veselohra Alexeje Simukova). K domácím historickým tradicím se krajské oblastní divadlo v tomto období hlásilo hrami *Jan Hus* a *Naši furianti*. Ideji výchovného zaměření odpovídala i dramata *Hadrián z Římsů*, *Podskalák*, *Lhář*, *Divotvorný hrnec* či Shakespearův *Večer tříkrálový*. Z důvodu propagace přátelství se Sovětským svazem byly podle zprávy dále zařazeny hry *Bubny míru* a *Vítězi a hrdinové*. Vedle toho jsou zmíněny také hry *Ohnivá hranice* a *Pomsta*, které doplňovaly repertoár Krajského oblastního divadla v Plzni.¹⁵⁶

Jen stručně zpráva referuje o repertoáru opery, kam byly zařazeny hry skladatelů Bedřicha Smetany, Patra Iljiče Čapkovského nebo Antonína Dvořáka.¹⁵⁷

Zpráva se rovněž zmiňuje o účasti členů všech souborů na kulturních brigádách ve spolupráci s Uměním lidu, se závody, organizacemi a podniky města i oblasti a také o podpoře činnosti divadelních ochotnických souborů, ve kterých působili herci a režiséři KOD jako instruktoři, i o spolupráci s organizací studentských představení Lidové univerzity Husovy.¹⁵⁸

¹⁵⁵ Státní oblastní archiv v Plzni. *Zpráva o ideově-politické činnosti KOD v Plzni*, fond KNV Plzeň, č. kart.: 496, Krajské oblastní dovadlo 1951 - 1954.

¹⁵⁶ Státní oblastní archiv v Plzni. *Zpráva o ideově-politické činnosti KOD v Plzni*, fond KNV Plzeň, č. kart.: 496, Krajské oblastní dovadlo 1951 - 1954.

¹⁵⁷ Státní oblastní archiv v Plzni. *Zpráva o ideově-politické činnosti KOD v Plzni*, fond KNV Plzeň, č. kart.: 496, Krajské oblastní dovadlo 1951 - 1954.

¹⁵⁸ Státní oblastní archiv v Plzni. *Zpráva o ideově-politické činnosti KOD v Plzni*, fond KNV Plzeň, č. kart.: 496, Krajské oblastní dovadlo 1951 - 1954.

4.8. Významné osobnosti plzeňského divadla v době působení Zdeňka Hofbauera

Z archivních materiálů si lze udělat obrázek také o činnosti několika osobností, které se spolu s Hofbauerem podílely na utváření charakteru plzeňské divadelní scény po roce 1948. Výtvarnou stránkou jednotlivých představení se zabýval Antonín Calta, režisérsky pak divadlo zejména od roku 1952 profiloval Miroslav Stehlík.

4.8.1. Výtvarník Antonín Calta

Antonín Calta nastoupil do Plzeňského divadla jako výtvarník v roce 1945. V letech 1947 – 1948 působil v ostravském divadle a s nástupem Zdeňka Hofbauera do funkce ředitele se vrátil zpět do Plzně, kde byl angažován jako šéf výpravy.¹⁵⁹

4.8.2. Režisér Miloslav Stehlík

Miloslav Stehlík, režisér a v 50. a 60. letech opakovaně vyznamenaný dramatik, nastoupil do krajského oblastního divadla v Plzni v roce 1952 jako režisér činohry. Sám byl také autorem her, které byly po roce 1948 uváděny na řadě českých divadelních scén.

Mezi úspěšné patří zejména *Mordová rokle* (1949), *Černí rytíři* (1951), *Jarní hromobití* (1952) a *Nositelé řádu* (1953).¹⁶⁰ Plzeňská činohra v období působení Zdeňka Hofbauera nastudovala a zařadila do repertoáru Stehlíkovy hry. Nejprve to byla hra *Mordová rokle*, dále její pokračování *Jarní hromobití*, která byla odměněna v celostátní soutěži Divadelní Žatvě roku 1952. Československá premiéra třetího dílu *Vysoké letní nebe* bylo naplánováno na rok 1954. Další jeho hra uvedena v Krajském oblastním divadle v Plzni také jako celostátní premiéra byla *Nositelé řádu*.¹⁶¹

¹⁵⁹ Státní oblastní archiv v Plzni. *Žádost o přijetí na akademii múzických umění*, fond KNV Plzeň, č. kart.: 496, Krajské oblastní dovoadlo 1951 - 1954.

¹⁶⁰ KNAPÍK, Jiří. *Kdo byl kdo v naší kulturní politice 1948 – 1953*, s. 222.

¹⁶¹ Státní oblastní archiv v Plzni. *Ředitelství KOD. Miloslav Stehlík*. (11. 11. 1953), fond KNV Plzeň, č. kart.: 496, Krajské oblastní dovoadlo 1951 - 1954.

Miloslav Stehlík v sezóně 1952/1953 jako režisér činohry nastudoval hru Heinricha von Kleista *Rozbitý džbán*, hru se zpěvy Josefa Kajetána Tyla *Lesní panna* a Čapkovu hru *Matka*.¹⁶²

¹⁶² Státní oblastní archiv v Plzni. *Ředitelství KOD. Miloslav Stehlík*. (11. 11. 1953), fond KNV Plzeň, č. kart.: 496, Krajské oblastní dovadlo 1951 - 1954.

5. Závěr

V bakalářské práci jsem se zabývala osobností Zdeňka Hofbauera, který byl typickým umělcem své doby. Věřil, že po ničujícím období války je konečně nastavena cesta ke šťastné budoucnosti. Prožíval optimismus mladé generace, která nastupovala. Byl aktivním umělcem především divadelním, ale jeho práce lze vysledovat i v rozhlasové dramatické tvorbě a tvorbě filmové.

Doménou práce Zdeňka Hofbauera bylo charakteristické zpolitizované divadlo. Snahou bylo dostat do divadla diváky z řad pracujících a ideologicky na ně působit. Děj her se často odehrával v továrnách a hlavní dějovou myšlenkou bylo splnění plánu, zlepšení pracovního výkonu a snaha o kvalitnější výrobu. Nebo se jednalo o hry z prostředí vesnice, kde se řešil problém kolektivizace. Repertoár Hofbauerovy divadelní práce se zakládal na těchto naivních agitačních hrách a byl doplněn o hry sovětských autorů také s budovatelským posláním. V repertoáru divadla se však objevovala i díla umělecky hodnotná a kvalitně divadelně zpracovaná představení např. Shakespeara, Molièra a Čechova.

I přes převládající ideologický obsah jeho práce, lze Zdeňka Hofbauera hodnotit jako nadaného umělce. Z dobových recenzí je zřejmé, že v roli herce se osvědčil v náročných dramatických rolích, příkladem je titulní role Macbetha, jako režisér dokázal zaujmout herce i diváky, jako ředitel divadla byl nepochybně uznávaný a oblíbený, protože za ním přicházeli herci z jiných divadel, aby pod jeho vedením mohli hrát.

Ze studia archivních materiálů Národního divadla, Divadla J. K. Tyla a Státního oblastního divadla jsem se pokusila vyvodit, jak konkrétně politická situace ovlivňovala chod plzeňského divadla. Hofbauer byl pověřen vedením divadla nejen pro své umělecké kvality, ale také pro své politické přesvědčení. Protože se osvědčil i jako ředitel, který dokázal stmelit a vést divadelní soubor a plzeňské divadlo za jeho působení v souladu s dobovými možnostmi prosperovalo, byl povolán k vedení činoherního souboru Národního divadla v Praze.

Dnes je těžké odhadnout, jak by se dál umělecky, politicky i lidsky vyvíjel Zdeněk Hofbauer, kdyby jeho život nebyl předčasně ukončen tragickou smrtí. Možná by jednal jako mnoho dalších umělců, kteří byli prvotně zaujatí vírou v komunistickou budoucnost a postupně přešli k aktivní kritice nedostatků socialistického systému. Takovým byl například Pavel Kohout, jehož divadelní prvotinu *Dobrá píseň* Zdeněk Hofbauer v plzeňském divadle uvedl. Nebo by osobnostně nedozrál k tak ostré kritice komunismu, ale další společenský vývoj a politické uvolnění v 60. letech by nehnutelně musely ovlivnit jeho tvorbu.

6. Seznam použité literatury a zdrojů

6.1. Literatura

ANDERLE, Jan et al (eds). *Plzeňsko: příroda, historie, život.* 1.vyd. Praha: Baset, 2008. ISBN: 978 -80-7340-100-9.

BRICHTA, Vladimír et al (eds). *Dějiny Plzně III. od roku 1918 – 1948.* 1. vyd. Plzeň: Západočeské nakladatelství, 1982.

ČERNÝ, Jindřich. *Osudy českého divadla po druhé světové válce: Divadlo a společnost 1945 – 1955.* 1. vyd. Praha: Academia, 2007. ISBN 978-80-200-1502-0.

Čtení o socialistickém realismu. (sestavili Fr. Kubr a Lad. Nejedlý). Praha: Ústřední kulturně-propagační komise ÚRO, 1948.

HÁJEK, Jiří. *Letorosty: Portréty a studie 1939 – 1974.* 1. vyd. Praha: Československý spisovatel, 1974.

KOŽEŠNÍK, Jaroslav et al. (eds). *Ilustrovaný encyklopedický slovník III. díl Pro – Ž.* 1. vyd. Praha: Academia, 1982.

JANOUŠEK, Pavel et al. (eds). *Přehledné dějiny české literatury 1945-1989.* 1. vyd. Praha: Academia, 2012. ISBN 978-80-200-2057-4.

JIRÁSEK, Josef. *Přehledné dějiny ruské literatury.* 1.vyd. Praha: Brno, 1946.

JUST, Vladimír et al. (eds). *Česká divadelní kultura 1945 – 1989 v datech a souvislostech.* Praha: Divadelní ústav, 1995. ISBN 80-7008-056-6.

KNAPÍK, Jiří. *Kdo byl kdo v naší kulturní politice 1948 – 1953.* 1. vyd. Praha: Libri, 2002. ISBN 80-7277-093-4.

KNAPÍK, Jiří. *V zajetí moci: kulturní politika, její systém a aktéři 1948-1956.* 1. vyd. Praha: Libri, 2006. ISBN 80-7277-316-X.

KUSÁK, Alexej. *Kultura a politika v Československu 1945-1956.* 1. vyd. Praha: Torst, 1998. ISBN 80-7215-055-3.

POKORNÝ, Jaroslav. *Činoherní dramaturgie, Usnesení a projevy.* 1. vyd. Praha: Umění lidu, 1949.

PROCHÁZKA, Jan (ed). *Sto let českého divadla v Plzni. 1865 – 1965.* 1. vyd. Plzeň: Západočeské nakladatelství, 1965.

ŠANTORA, Jiří. *Divadelní návraty: 111 osobností vzpomíná na plzeňské angažmá.* 1. vyd. Plzeň: I. K. - nakladatelství, 2000. ISBN 80-902908-0-9.

ŠANTORA, Jiří. *Divadelní návraty II: 55 osobností vzpomíná na plzeňské angažmá.* 1. vyd. Plzeň: Perseus, 2006. ISBN 80-87010-03-5.

ŠANTORA, Jiří. *Divadelní návraty III: 55 osobností vzpomíná na plzeňské angažmá.* 1. vyd. Plzeň: Perseus. 2007. ISBN 978-80-87010-19-8.

ŠTĚPÁNEK, Vladimír. *90 let stálého českého divadla v Plzni.* 1. vyd. Plzeň: Krajské nakladatelství, 1955.

6.2. Archivní prameny

Archiv Divadla J. K. Tyla, fond Osobnosti, složka Zdeňka Hofbauera, sign. H – 13/D.

Archiv Národního divadla v Praze, fond Osobnosti, složka Zdeňka Hofbauera, sign. P – 831.

Státní oblastní archiv v Plzni, fond KNV Plzeň, č. kart.: 463. Krajské oblastní divadlo 1949 - 1950.

Státní oblastní archiv v Plzni, fond KNV Plzeň, č. kart.: 496. Krajské oblastní divadlo 1951 - 1954.

6.3. Články v tisku

„MACBETH“ – výstraha velikášství a bezohledného sobectví. *Pravda*. 1949, roč. 4, č. 12, s. 12. (19. 3. 1949).

Nový ředitel městských divadel v Plzni. *Pravda*. 1948, roč. 4, č. 59, s. 7 (21. 3. 1948).

OLIVERIUS, Miroslav. Vzpomínky na Zdeňka Hofbauera (1911-1953), herce, režiséra, ředitele divadla a čestného člověka. *Listy z Unhošťska*, 2010,48, s. 13-14.

PAPEŽ, S. K úmrtí laureáta státní ceny Zdeňka Hofbauera, *Pravda*, 1953, roč. 28, č. 94, s. 2 (24. 11. 1953).

Pocta Zdeňkovi Hofbauerovi. *Pravda*. 1986, roč. 67, č. 112, s. 5 (15. 5. 1986).

Umělec vysokých kvalit. *Pravda*. 1981, roč. 62, č. 117, s. 5. (20. 5. 1981).

VRŠECKÝ, Josef. Vzpomínka na Z. Hofbauera. *Region Plzeňsko*. 1993, roč. 2, č. 46, s. 7 (18. 11. 1993).

6.4. Elektronické zdroje

Akcční výbory Národní fronty [online]. *Totalita.cz*. [cit. 24. 3. 2015].

Dostupné z: <http://www.totalita.cz/vysvetlivky/akcni.php>

Národní fronta Čechů a Slováků [online]. *Totalita.cz*. [cit. 24. 3. 2015].

Dostupné z: <http://www.totalita.cz/vysvetlivky/nf.php>

Suk, J. (2009): Socialistický realismus a entartete Kunst, *Paměť a dějiny*, č. 1 (2009), s. 119-122 [online]. [cit. 20. 3. 2015].

Dostupné z: <http://www.ustrcr.cz/data/pdf/pametdejiny/pad0901/119-122.pdf>.

7. Summary

This bachelor thesis describes Zdeněk Hofbauer as a personality of the Pilsen Theatre in the period of time after the World War II. The thesis focuses on the years from 1948 to 1953 when Zdeněk Hofbauer worked as the director of the Pilsen Theatre. This period was heavily influenced by the political situation in the then Czechoslovakia.

In the first part, the thesis examines the influence of the political regime on culture and the theatre in Czechoslovakia during the years 1945–1948 and then 1948–1953 when Socialist Realism prevailed over other art movements. In the second part, results from analyzing documents in archives are presented. This part describes Zdeněk Hofbauer's artistic activities in theatre, film and radio. The third part deals with Zdeněk Hofbauer's dramatic activities in Pilsen. He was the stage director, artistic director, head of drama, and an actor. In conclusion, the thesis summarizes the importance of Zdeněk Hofbauer for the Pilsen Theatre.

8. Přílohy

8. 1. Textové přílohy

Repertoár činohry 1948/1949

11. 9.	Čapek	Loupežník
25. 9.	Miller	Všichni moji synové
28.10.	Werfel	Jakobowsky a plukovník
6. 11.	Gribojedov	Hoře z rozumu
20. 11.	Karvaš	Pevnost
5. 12.	Kjuljavkov	Pan vyslanec
8. 12.	Klicpera	Divotvorný klobouk
31.12.	Kanin	Večer narození
22. 1.	Čechov	Tři sestry
29. 1.	Havlík	Případ P 13
12. 3.	Shakespeare	Macbeth
10. 4.	Jirásek	Pan Johanes
30. 4.	Galič, Isajev	Volá vás Tajmyr
3. 6.	Káňa	Parta brusiče Karhana
22. 6.	Mabley, Mins	Bubny míru
4. 7.	Klicpera	Hadrián z Římsů

Repertoár činohry 1949/1950

3. 9.	Klíma	Ohnivá hranice
10. 9.	Fredo	Pomsta
9. 10.	Kornijčuk	Makar Dubrava
16. 10.	Tyl	Jan Hus
19. 11.	Gergely	Vítězi a hrdinové
26. 11.	Fonvizin	Mazánek
20. 12.	Pavlenko	Šťěstí
8. 1.	Stroupežnický	Naši furianti
17. 2.	Shakespeare	Večer tříkrálový
25. 2.	Simukov	Vrabčí hory
25. 3.	Gogol	Revizor
5. 4.	Beaumarchais	Lazebník sevillský
12. 5.	Zápotocký, Nezval	Vstanou noví bojovníci
27. 5.	Arbuzov	Šest zamilovaných
24. 5.	Stehlík	Mordová rokle
8. 7.	Zrotal	Slepice a kostelník

Repertoár činohry 1950/1951

7. 10.	Ostrovskij	Vlci a ovce
14. 10.	Jirásek	M. D. Rettigová
11. 11.	Rachmanov	Neklidné stáří
18. 11.	Molière	Jeho Urozenost Měšťák
23. 12.	Cach	Duchcovský viadukt
6. 1.	Brecht	Pan Puntila a jeho sluha Matti
10. 2.	Prachař	Hádají sa o rozumné
17. 2.	Štejn	Čestný soud
31. 3.	Fast	Třicet stříbrných
7. 4.	Gusjev	Sláva
5. 5.	Jirásek	Jan Roháč
16. 6.	Gorkij	Měšťáci

Repertoár činohry 1951/1952

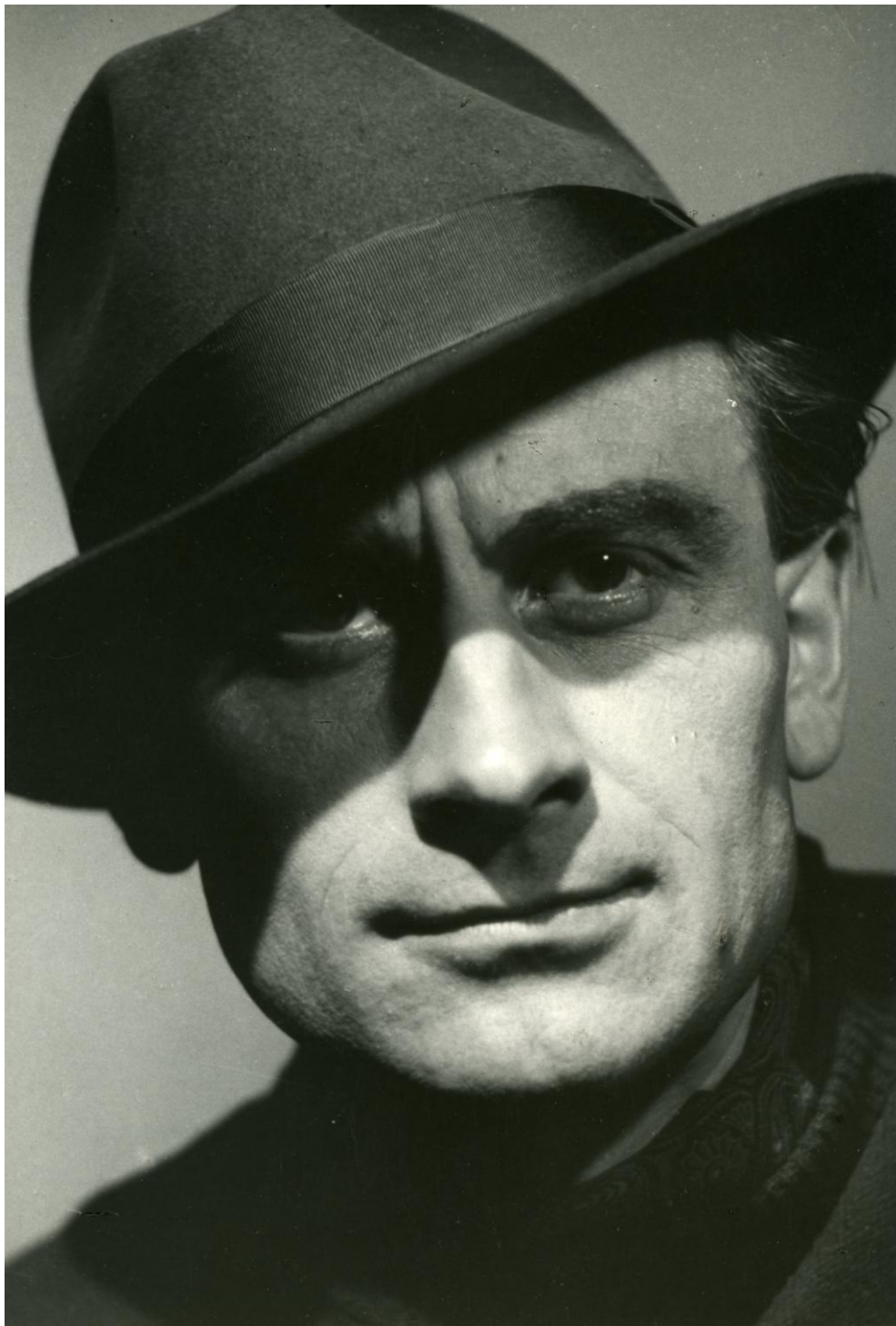
27. 10.	Tank	Tanková loď Mackay
10. 11.	Tyl	Strakonický dudák
8. 12.	Surov	Svítání nad Moskvou
12. 12.	Jančařík	Rumburská vzpoura
26. 1.	ChoTing, DžTing	Dívka s bílými vlasy
9. 2.	Stehlík	Jarní hromobití
30. 3.	Kohout	Dobrá píseň
5. 4.	Shakespeare	Veselé paničky windsorské
7. 6.	Djakonov	Svatba s věnem
4. 7.	Hay	Síla atomu

Repertoár činohry 1952/1953

20. 9.	Jirásek	Lucerna
27. 9.	Molière	Don Juan
4. 10.	Tyl	Fidlovačka
4. 11.	Slavin	Intervence
20. 11.	Kleist	Rozbitý džbán
8. 1.	Kachchar, Šelkovej	Hedvábný šál
11. 1.	Ostrovskij	I chytrák se spálí
24. 1.	Čechov	Jubileum
24. 1.	Gogol	Hráči
22. 3.	Wang Ši Fu, Globa	Rozlitá číš
28. 3.	Stehlík	Nositelé řádu
17. 5.	Tyl	Lesní panna
23. 5.	Mdivani	Koho tlačí bota

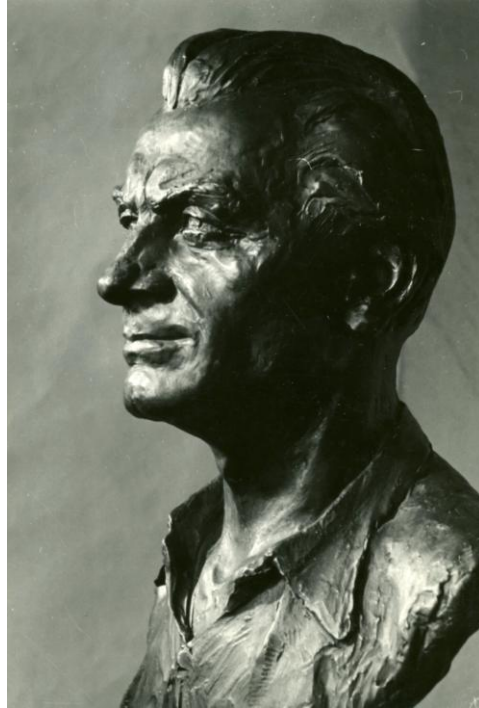
(Přehled premiér. In: *Sto let českého divadla v Plzni*, s. 242-244.)

8. 2. *Obrázkové přílohy*

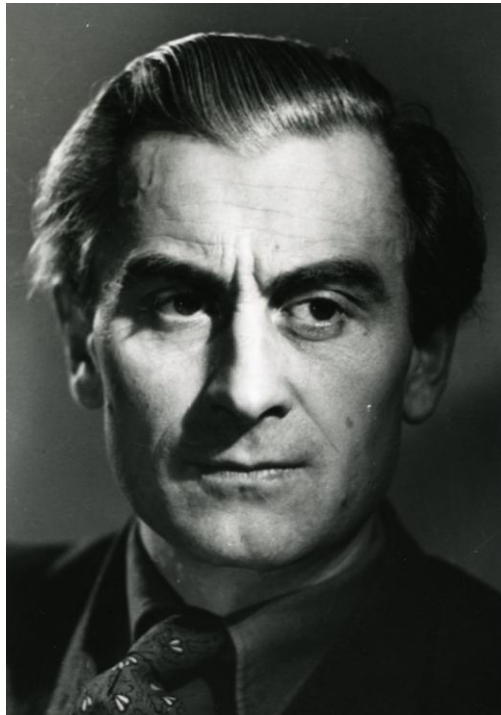

Zdeněk Hofbauer v období let 1942 - 1944

(Archiv Divadla J. K. Tyla)

Busta Zdeňka Hofbauera ve foyer Velkého divadla
(Archiv Divadla J. K. Tyla)

Zdeněk Hofbauer
(Archiv Divadla J. K. Tyla)

J. K. Tyl - Strakonický dudák v Unhošti
Ve středu skupiny dvacetiletý režisér Zdeněk Hofbauer
(Archiv Divadla J. K. Tyla)

Režisér Zdeněk Hofbauer
(Archiv Divadla J. K. Tyla)

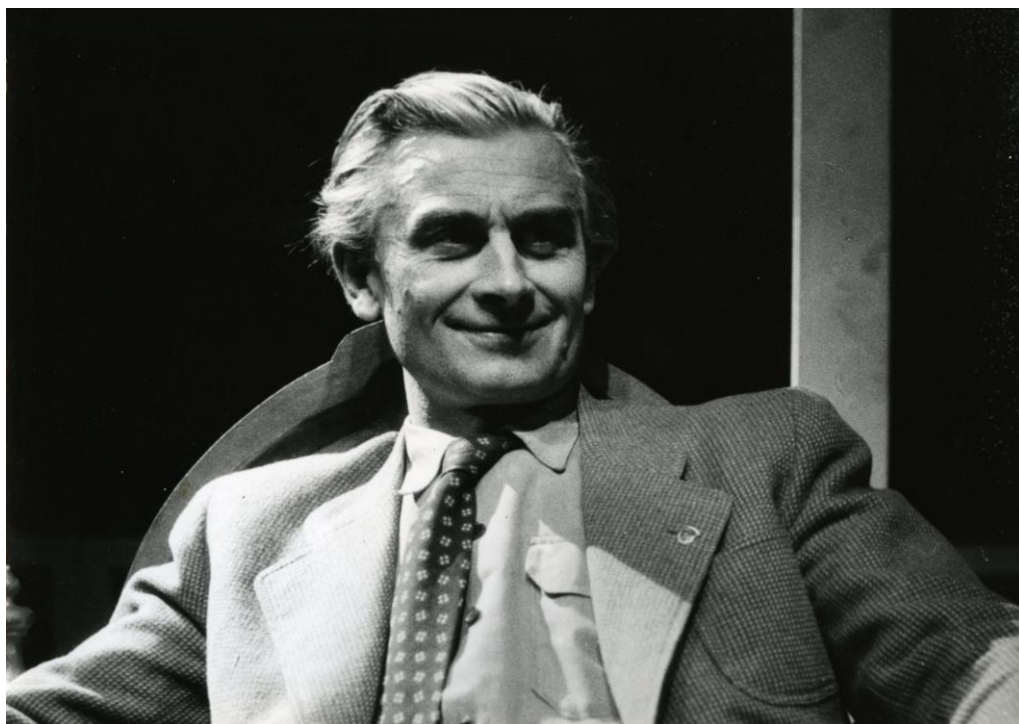
**Intervence - L. Slavin 7. 11. 1952. Záběr ze zkoušky: V. Neužil (asistent režie),
Z. Hofbauer (režisér), V. Kalina (nápověda)**

(Archiv Divadla J. K. Tyla)

Zdeněk Hofbauer v titulní roli Macbetha, 12. 3. 1949, Velké divadlo

(Archiv Divadla J. K. Tyla)

Zdeněk Hofbauer

(Archiv Divadla J. K. Tyla)

Nehoda Zdeňka Hofbauera - listopad 1953

(Archiv Divadla J. K. Tyla)